For Ide og Virkelighed.

Et Tidsskrift,

udgivet

af

R. Nielsen,

Bj. Bjørnson og Rud. Schmidt.

Aargang 1870. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Chr. Steen & Søns Forlag.

Louis Kleins Bogtrykkeri.

Aandsvirkelighed.

---

[289] Den aabenbarede Religion med Livets Ord, med Undere og Tegn saavel i historiske som overhistoriske Kjendsgjerninger er Aandens Værk. Her at ville gribe efter det udvortes Virkelige og glemme Aanden, det evige Indvortes, er ligesaa urimeligt som at ville gribe den rene Aand udenfor de Kjendsgjerninger, i hvilke den har aabenbaret sig. Livets og Sandhedens Aand maa sees i Virkelighedens Lys, og Virkeligheden igjen i Aandens Lys: Aabenbaringens Virkelighed er Aandsvirkelighed.

Som nu den Virkelighed er, der skal sees, saaledes maa det Øie være, der skal see det Virkelige. For at see de blot sandselige Ting er det nok at have et sandselig sundt og skarpt Øie; i denne Henseende kan Dyret endog have visse ensidige Fortrin for Mennesket. Hvad der særlig udmærker det menneskelige Syn fremfor det dyriske, er det Eiendommelige i Menneskets Blik, at Mennesket seer tænkende paa Tingen.

Naturforskeren væbner sit Øie — med Teleskopet, for at see det Store, der ellers vilde være skjult i uopnaaelig Fjernhed; med Mikroskopet, for at see, hvad der trods
[290] den umiddelbare Nærhed ligger skjult i uendelig Lidenhed. Han vil see tilgavns, hvad der er at see overalt i den synlige Verden; men han nøies ikke med en sandselig Seen; Synet maa tjene hans Tanke; han leder i alt det Synlige efter det Usynlige: han forsker efter Love.

Tanken er aandig; en Verden af virkelige Love er en aandig Verden. Vi kunne med fuld Ret sige, at Naturforskeren i det Virkelige seer det Aandige, at Virkeligheden staaer for hans Blik som en aandig Virkelighed; men vi kunne ikke sige, at denne aandige Virkelighed endnu er Aandsvirkelighed. Og hvorfor ikke? Det er ikke Virkelighedens Skyld; nei, det er Øiets Skyld eller, seet fra en anden Side, det er Belysningens Skyld. Det aandige Lys, hvori Forskeren alene kan, vil og bør see det hele virkelige Naturrige, er Tankens, Fornuftens, Videnskabens Lys; men dette Tankelys er i al sin Klarhed for almindeligt, koldt og ensidigt til at være Aandens Lys.

At der i Virkelighedens frugtbare Egne endnu er Andet at opdage end hvad der kan sees ved Videnskabens almindelige Tankelys, derom afgive Konst og Poesi da ogsaa Vidnesbyrd nok. Landskabsmaleren f. Ex. kan aldrig blive træt af at betragte Naturen, thi jo længere han betragter den, jo mere seer han i den; den meddeler sig til ham, den betroer ham sine Hemmeligheder: han gjør bestandig nye Opdagelser. Naar Beskueren seer paa det malede Landskab og finder Billedet vidunderlig skjønt, saa fristes han let til at sige ved sig selv: dette er ingen tro Gjengivelse af det Virkelige;

det er Naturen, ikke som den virkelig er, men som den i Ideens og Skjønhedens Navn bør være; Konsten maa skabe Virkeligheden om og forvandle Naturen. *[291]*

Der er i slige Domme en egen Blanding af Sandt og Falsk. Thi det er jo ganske sandt, at Konstværket ikke kan være en ligefrem Kopi af den materielle Virkelighed, den Virkelighed, som Enhver, der vil, kan gaae hen at betragte med egne Øine; men det Usande er, at Konstneren skulde have lagt Noget til af sit Eget i den Forstand, at han til Forskjønnelse af Naturen har anbragt Noget, som ikke hører med til Aabenbarelse af Naturens Væsen, noget Ikke-Naturligt, altsaa noget i Virkeligheden Unaturligt. Det er saa langt fra, at den Natur, der har fundet sin Forklarelse i Konsten, skulde være en forfalsket, med Virkeligheden stridende Natur, at det tvertimod er Naturens inderste Væsen, den sande Natur, der erholder sit Fænomen i det sande Konstværk. Beskueren maa see Konstværket i det Lys, hvori Konstneren har seet Naturen. Har han intet Øie for Konstens Ide, saa seer han i Konstværket et vilkaarligt Menneskeværk, en skuffende Efterligning, maaske endog et Bedrag, og holder sig sandselig til den sandselige Virkelighed. Hvad nytter det vel at vise ham en Thorvaldsens Jason! Han seer en nøgen Mand med en Hjelm paa Hovedet og et Faareskind paa Armen, og spørger uvilkaarlig: har den virkelige Jason seet saadan ud? Har Jason virkelig været til, og har Thorvaldsen seet ham? Da man nu ikke kan give ham et bekræftende Svar paa noget af disse Spørgsmaal, saa erklærer han det Hele for et Fantasispil uden Virkelighed, altsaa uden Sandhed.

Det, som ved slige Undersøgelser særlig bidrager til at forvirre den sunde Sands, *[292]* er en uklar Blanding af de to Begreber: *Virkelighed og Sandhed.* At det Virkelige maa have sin Sandhed, og det Sande altid paa en eller anden Maade svare til det Virkelige, er uomtvisteligt; men derfor maa det ligefuldt indskærpes, at Sandheden selv staaer uendelig høiere end den udvortes, haandgribelige Virkelighed.

Dersom alt det Virkelige uden videre var Sandhed, saa kunde der jo ikke gives nogen virkelig Vildfarelse, nogen virkelig Forbrydelse eller virkelig Løgn: Vildfarelsens, Løgnens, Forbrydelsens Virkelighed vilde da kun være forskjellige Udtryk for virkelig Sandhed. Vistnok taler man om en sand Forbrydelse, en sand Løgn; men hvo seer ikke, at Tillægsordet »sand« i slige Forbindelser netop stempler Forbrydelsen til Forbrydelse, Løgnen til Løgn! Omvendt, hvis der ikke var Sandhed uden i det, som er til paa udvortes haandgribelig Maade, saa vilde der jo ikke være Sandhed hverken i Tanke eller Fornuft, hverken i Sjæl eller Aand. Men at det Indre, Usynlige ligesaa vel har sin Virkelighed og i Virkeligheden sin Sandhed, som det Ydre, Haandgribelige, ja en langt væsenligere og dybere Sandhed, vil Ingen kunne nægte uden at fornægte al

Sandhed.

At Sandheden i det væsenlige Indre er af høiere Orden end Sandheden i det virkelige Ydre, er jo netop det, som paa Ideens Trin giver Poesien sin Betydning og guddommelige Ret. Poesiens stærkeste og dristigste Brud med den ydre Virkelighed skeer i Eventyret. H. C. Andersens Eventyr *Skyggen* f. Ex. har mange interessante Træk af det virkelige Liv og kunde næsten faae Udseende af at være en virkelig Historie,
[293] dersom den høitbegavede Forfatter ikke — det gjør os ondt at maatte sige ham det — havde tilladt sig et saa høist anstødeligt Brud paa Naturens uforanderlige Love; thi siger en »fornuftig« Læser (og det Samme siger enhver Dreng i en amerikansk Pogeskole): »det skal dog virkelig Ingen bilde mig ind, at en Skygge saadan kan liste sig bort fra sin Herre, krybe ind under Kagekonens Skjørt, begynde at blive fed, medens Herren bliver mager, og, hvad der er den værste Skandale og tillige det Allerusandsynligste, drive det saavidt, at han tilsidst bliver forlovet, tænk — med en Prindsesse af Blodet.« Vi indrømme, at Forfatteren, vistnok af pur Uvidenhed, hvad der kun tildels kan undskyldes med, at han ikke er Fysiker af Faget, har overseet den meget vigtige Omstændighed, at en født Skygge, selv om det er Skyggen af »en lærd Mand«, aldrig, nei om den end rækker sig og strækker sig nok saameget, aldrig driver det til at blive et virkeligt Menneske, selv om den blev et fedt Menneske. Kunde man bare tilgive Digteren hans Uvidenhed i Fysik, saa vilde man ikke kunne nægte ham Udmærket godt med Kryds og Slange i Psykologi; thi de sjælelige Love, Indbildskhedens, Forfængelighedens, Egoismens og Vindbeutleriets vel bekjendte Naturlove, blive med den sande Genialitets ubedragelige Sikkerhed paa det Allerpunktligste opfyldte i *Skyggen.*

Vi behøve ikke her at fortabe os i vidtløftige Undersøgelser angaaende Forholdet mellem Videnskab, Konst og Poesi; thi Saameget vil af det Anførte tydelig kunne sees: 1) at Spørgsmaalet om *Virkeligheden* altid maa underordne sig Spørgsmaalet om
[294] *Sandheden;* og 2) at Spørgsmaalet om Sandheden hver Gang faaer en egen Betydning i Forhold til den Synskreds, hvori Undersøgelsen falder. Sandheden kan i ingen Sfære, ligesaa lidt i Poesien som i Videnskaben, opgive Virkeligheden; men Sandheden staaer over den udvortes, materielle Virkelighed. Det vigtigste Spørgsmaal er ikke: hvormegen Virkelighed er der i det Sande; men omvendt: hvormegen Sandhed er der i det Virkelige? Naar det desaarsag atter og atter indskærpes, at hvad der er Sandhed i Poesi og Konst, ikke er Sandhed i Videnskab, og omvendt: saa er Meningen let at fatte. Poesi og Konst kan ikke og bør ikke opfatte Virkeligheden paa samme Maade som Videnskaben; den videnskabelige Forsker kan ikke og bør ikke see Virkeligheden med

samme Øine som Digteren. Hvis en Zoolog faldt paa at indføre Ænder og Gjæs talende, for ret at fremhæve disse Dyrs karakteristiske Eiendommeligheder, saa vilde man med Grund sige: det er en uvidenskabelig Fremgangsmaade; der er ingen Alvor i en saadan Behandling. Men fordi Zoologen synder imod Sandheden, naar han lader Dyrene tale, hvo vil derfor paastaae, at Eventyret: »*den grimme Ælling*« ikke har en dyb, til Virkeligheden svarende poetisk Sandhed. At skille Skyggen fra sin Skyggegiver og lade den gaae paa egen Haand er utilladeligt i Optiken; men der er dog vel intet Menneske med Dannelse og sund Sands, der beskylder Digteren for at krænke Sandheden, fordi han af høiere Magtfuldkommenhed blæser Liv i et Skyggevæsen, holder Læseren et Speil for Øiet og siger: saaledes gaaer det til i Virkeligheden!

Det er ikke blot, som man siger, tilladt i Konst og Poesi at forandre Noget ved det Virkelige og gjøre Brud paa, hvad Naturlæren forstaaer ved Tingenes Love; men det *[295]* er en væsenlig Fordring, en uafviselig Pligt saavel for Digteren som for Konstneren at behandle Virkelighedsstoffet saaledes, at der kan være Sandhed i Poesi og Konst. Ligesom Sandheden i alle Kredse af Bevidsthedslivet har og maa have Virkeligheden under sig, saaledes have Sandhedslovene i alle Tilværelsens Kredse Virkelighedslovene under sig. Naar blot Sandhedslovene opfyldes, saa falder Opfyldelsen af Virkelighedslovene som af sig selv; sættes omvendt den ydre Virkeligheds Love over Sandhedens Love, saa er Konst og Poesi kun Løgn og Bedrag.

Overalt, hvor der spørges om Sandheden, spørges der om en Dom over Virkeligheden, og da allerførst om den Maalestok, hvorefter der skal dømmes. Hvad Videnskab, Konst og Poesi angaaer, ere de Dannede i det Hele dog saa temmelig vel orienterede; men, naar Spørgsmaalet er om Forholdet mellem Sandhed og Virkelighed i Religionen, kunde man fristes til at troe, at vi endnu levede i Pavedømmets eller dog i Theologiens gyldne Alder; thi Barbariet er afskrækkende. »Har Kristus virkelig vandret paa Havet? har han virkelig opvakt Lazarus? er han virkelig opfaren til Himmelen paa en saa udvortes, synlig Maade, at jeg f. Ex., dersom jeg havde været tilstede, kunde have seet det lige saa tydeligt som Apostlene? Giv mig et ubedrageligt, historisk, allerhelst naturhistorisk Bevis for, at det Altsammen virkelig er gaaet til saaledes som det fortælles: saa vil jeg troe det. Men dersom man ikke kan stille mig fuld Sikkerhed for Virkeligheden af det Vidunderlige, saa maatte jeg jo være en Daare, om jeg antog *[296]* det for Andet end Sagn og Mythe«[1)].

[1)] Hvorledes den udvortes Virkelighed kan i den hellige Historie stille sig afskrækkende op imod Aandsvirkeligheden, lære vi af Evangeliet om Kristi Vandring paa Havet. Af Frelserens Ord: *Kom*! faaer Peder et Indtryk af Aandsvirkelighed. „Men der han saae det stærke Veir“, med andre Ord: da han fik et overvældende Indtryk af den sandselige Naturvirkelighed, „frygtede han“… Mtth. 14, 29—30.

De, der i vore Dage stille slige Fordringer til den evangeliske Historie, røbe samme Mangel paa Dannelse i Henseende til Religionen, som de, der i Sandhedens Navn forlange, at Billedet af Jason bevislig skal ligne den virkelige Jason, og Historien om Skyggen være en virkelig Historie, røbe i Henseende til Poesi og Konst. Løsreven fra Konstens Ide, faaer Virkeligheden ingen, slet ingen Betydning i Konsten; løsreven fra Aabenbaringens Aand, faaer Virkeligheden ingen, slet ingen Betydning i Religionen.

Hermed siges ingenlunde, at det Virkelige skal opfattes og bedømmes i Religionen paa samme eller dog paa lignende Maade, som i Poesien og Konsten; langt fra! her siges lige det Modsatte; thi her siges udtrykkelig, at Virkeligheden skal opfattes og bedømmes paa en anden Maade, efter en ganske anden Maalestok i Religionen end i hvilkensomhelst anden af det aandelige Livs forskjellige Sfærer, være sig i det praktiske eller det theoretiske, være sig i Konst og Poesi eller i Videnskab.

Hvad de empirisk forskende Videnskaber fastsætte som strænge, uforanderlige
[297] Love, ere Love for den udvortes givne Virkelighed. Saadanne Ting, saadanne Love, og omvendt: ved denne Opfattelse bliver Videnskaben staaende; hvorfra Tingene og Lovene have deres Oprindelse, undersøger den ikke. Opkaste vi det Spørgsmaal, om det ikke var muligt, at der kunde gives en anden Tingenes Orden, en anden Natur end denne nærværende, saa maa Videnskaben, naar den ret besinder sig, svare: det er vel muligt, men saa maa der ogsaa gives andre Love. Herved er Videnskabens Forhold til Virkeligheden væsenlig karakteriseret. Religionen kan meget vel indrømme Gyldigheden af denne Videnskabens Grundsætning; men at den ikke kan indlade sig paa at fremstille Virkeligheden i samme Belysning som Videnskaben, ligger i Sagens Natur. Hvis Religionen betragtede Virkeligheden fra samme Synspunkt som Videnskaben, saa var den ikke Religion.

Sandhedslovene i Konst og Poesi ere Skjønhedslove. Den hertil svarende Opfattelse og Behandling af Virkeligheden behøver Religionen ikke at stille sig fjendtlig imod; ja man kan vel endog sige, at den staaer i et inderligere og fortroligere Forhold til Poesien end til den videnskabelige Naturforskning. Ikke desto mindre lægger Aabenbaringens Aand en ganske anden Vægt paa virkelige Kjendsgjerninger og gjør anderledes strænge Virkelighedsfordringer end den æsthetiske Ide[1)].

[298]

[1)] Det æsthetiske Ideal tilhører alene Fantasien; det tilfredsstiller Kontemplationen; men stiller ingen Fordring til Villien; det kræver ingen Virkeliggjørelse, det har i Illusionen sin egen uvirkelige Virkelighed, sin Fuldendelse og Afslutning. Det religiøse Ideal er derimod i allerstrængeste Forstand et Virkelighedsideal, thi det er først og sidst et Villiesideal, og Villiesidealet kræver sin Virkeliggjørelse. Religionsfil. S. 205—6.

At Fysikere og Æsthetikere maaske kunne finde Kategorien Aandsvirkelighed noget uklar, skal ikke undre os; thi det er jo naturligt, at Enhver lever sig ind i Sit og vænner sig til at see Virkeligheden med sit Øie; men at de, der paatage sig at føre det store Ord om Religionens videnskabelige Begrundelse, kaste Vrag paa Udtrykket *Aandsvirkelighed*, og — ligesom til et Bevis for, at deres egen Aand er uden Virkelighed, og deres egen Virkelighed uden Aand — forsøge at stemple dette Udtryk til en Tvetydighed, forraader utvetydig, at de i deres brændende Iver for Theologien have glemt den første Troens Artikel, Artiklen om Skabelsen.

Troen paa Skabelsen forudsætter dog aabenbart, at hele den synlige, sandselige Natur er Aandens Værk. Men, naar den virkelige Natur oprindelig er Aandens Værk, saa følger jo uimodsigelig heraf, at den aabenbarede Religion vil have Alverdens Virkelighed betragtet i Aandens Lys, at, med andre Ord, al Virkelighed maa fra Begyndelsen af opfattes som Aandsvirkelighed. For at undgaae Tvetydighed, er der da ogsaa paa sit Sted[1)] udtrykkelig gjort opmærksom paa, at den religiøse Naturbetragtning er i Principet absolut uensartet med den videnskabelige. »Uden Hensyn til Videnskabens mulige Indvendinger og længe før disse bleve til, har Aabenbaringen udtalt sit Ord om Skabelsen, og den religiøse Bevidsthed har i Troens Inderlighed fundet begeistrede Ord til Lovprisning af den Alt opholdende Magt, der kan ryste Bjergene i deres Grundvolde, kan rulle Himlen sammen som et Klæde, kan drage sin Aande tilbage, saa at alt *[299]* Levende døer… Det seer jo næsten ud, som var den religiøse Naturanskuelse ligesaa sandselig objektiv som den til Videnskaben svarende Iagttagelse; det seer ud, som saa den Troende Gud selv i den ydre Natur, i det mægtige Hav, hvor han i Vandene tømrer sine Høisale, saae hans Øies Blink i Lynet, hørte hans Røst i Tordenen, hans rullende Vogn i Uveirsskyer, naar han ager paa Stormens Vinger. Dette er dog ikke saaledes, det objektivt Naturlige er overalt kun Anledningsaarsag, kun Middel og Gjennemgangspunkt for det i Aanden Subjektive. «

Aabenbaringens Aand har Noget at meddele Adams Slægt, Noget at oplyse Menneskene om, og dertil bruger den Virkeligheden. Hvorledes den bruger det udvortes Virkelige, i hvilke Kjendsgjerninger, Begivenheder, Livsbilleder og Belysninger den anskueliggjør sin Magt og Villie, sine Raadslutninger, Forjættelser og Love, maa da ene og alene bedømmes efter det Maal, den har sat sig, den Opgave, den i Religionen vil løse. Det er i denne Henseende to Spørgsmaal, paa hvis Besvarelse Alt kommer an: 1) *hvorledes forholder Virkeligheden af de i Bibelen fremstillede Begivenheder sig til det Ord om Fald og Opreisning, hvori Aanden aabenbarer den evige Sandhed?* 2) *hvorvidt*

[1)] Religionsfilosofi. S. 475—76.

kan det stemme med Aandens *Ufeilbarhed og Ordets Troværdighed, at der i den hellige Historie anføres Træk af en Verdensbetragtning, der vitterlig afviger fra og i enkelte* [300] *Stykker endog udtrykkelig strider imod den i Nutiden gjældende Opfattelse af virkelige Naturforhold, af den i synlige Kjendsgjerninger udtalte Tingenes Orden?*

Før der kan tænkes paa et ærligt og grundigt Forlig mellem Religion og Kultur, er det nødvendigt at drage disse Spørgsmaal frem og see, hvorvidt det efter Tidernes Vilkaar er muligt at faae dem besvarede paa en for begge Parter tilfredsstillende Maade.

Religionen staaer over Kulturen; havde Slægten kun Valg mellem Eet af To: enten at opgive Religionen og hylde Kulturen, eller holde fast ved den positive Religion og bryde med Kulturen, da vilde de Alvorligere i Samtiden vist ikke betænke sig paa at vælge det Sidste. Vi holde os til dem, der strængt fordre, at det aabenbarede Ord i alle Maader skal ske sin Ret; vi stille os paa deres Side, som, hvis det var nødvendigt, hellere vilde bryde Staven over den hele paa Naturvidenskaben grundede Verdensbetragtning, end opgive en Tøddel af det Troens Ord, der vitterlig hører til Frelse og Salighed. Det er fra dette Synspunkt vi i denne Sammenhæng ville yde vort Bidrag til Spørgsmaalenes Besvarelse.

Altsaa: *hvorledes forholder Virkeligheden af de i Bibelen fortalte Begivenheder sig til Aabenbaringens Ord om Fald og Opreisning?*

For at begynde med Begyndelsen, henlede vi Opmærksomheden paa Beretningerne i første Mosebog om Skabelsen, Paradiset og Syndefaldet. At disse Beretninger handle om noget Virkeligt og i allerstrængeste Forstand angaae Virkeligheden, vil Ingen kunne nægte. Vi sige: det er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden, og forstaae dette saaledes, at den troende Opfattelse aldeles ikke har med den udvortes fysiske, fra [301] Aanden løsrevne Virkelighed at gjøre, men at den Troende, der i religiøs Selvforstaaelse vil forstaae Ordet, først og sidst har med Aanden i Ordet at gjøre, har at betragte de til Naturvirkeligheden hørende Træk som Elementer, Midler og Betingelser, hvilke Aanden bruger for at anskueliggjøre den Sandhed, den vil aabenbare.

For at godtgjøre Rigtigheden af denne Synsmaade, skulle vi nu søge at vise, at to Mennesker kunne, hvad Fortællingernes religiøse Indhold angaaer, troe det Samme, det Selvsamme, med den samme Overbevisningens Styrke og Inderlighed, og endda have en forskjellig Forestilling om det i Begivenhederne udvortes Virkelige.

Lad os begynde med en enfoldig Troende. Han opfatter da alt bogstaveligt; han følger Skabelseshistorien Trin for Trin fra den første til den sidste Dag, og det falder ham aldrig ind, at der kan være nogen anden Forklaring af Verdens virkelige Tilblivelse.

Han læser Beskrivelsen af Edens Have, som man læser en Beskrivelse af enhver anden virkelig Have, og gjør sig ingen Betænkning over, at der maaske kunde reise sig Tvivl angaaende Virkeligheden af de to overnaturlige Træer, som her ere plantede i en forøvrigt naturlig Jordbund. Han seer Eva foran Kundskabens Træ; han hører Slangens fristende Ord; han bliver Vidne til Faldet og føler i sin Samvittighed, at Jehovas Dom er ikke blot stræng og forfærdelig, men ogsaa hellig og retfærdig; kort sagt: den Troende opfatter i disse Begivenheder det Udvortes i Enhed med det Indvortes, det Overnaturlige i Enhed med det Naturlige, det Virkelige i Enhed med det Aandelige, altsaa det Hele som Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

Stille vi os nu paa Dannelsens, Naturforskningens og den ræsonnerende Kritiks *[302]* Standpunkt, altsaa paa det Bevidsthedstrin, hvor der kan være Tale om en skarp, forstandig Adskillelse af det Aandelige og det Virkelige som af det Overnaturlige og det Naturlige: saa er det aldeles nødvendigt, at der fra Begyndelsen af gjøres Rede for, hvad der for Religion og Tro er det Afgjørende, om det er det udvortes Virkelige eller det Indvortes, det Aandelige; thi paa Bestemmelsen af dette Punkt kan Forholdet mellem Religion og Kultur i det Hele siges at beroe.

Skulle Vidnesbyrdene om det udvortes Virkelige sættes høiere end Aandens Vidnesbyrd, saa maa Naturvidenskaben gjøres til øverste Dommer. »Det kan da let bevises, at de i Skabelseshistorien anførte Kjendsgjerninger ligesaa lidt lade sig bringe til Overensstemmelse med, hvad der for Forskernes skarpe Blik har vist sig at være Virkelighed, som Forestillingen om et Træ, af hvis Frugter man skulde kunne spise sig til at blive ligesaa klog som Gud selv, lader sig forlige med sund Forstand. En Aand, der er saa ubekjendt med Naturlærens og den sunde Fornufts allertarveligste Grundsætninger, saa fuldstændig blottet for astronomiske, geologiske, botaniske, zoologiske og anthropologiske Forkundskaber, kan umulig være nogen virkelig Aand, endnu mindre Guds egen Aand; hermed er Sagen afgjort.«

Men slige Angreb paa Religionen, med hvormegen Skarpsindighed og naturvidenskabelig Kyndighed de end udstyres, ere uden al Betydning, da de gaae ud fra en grundfalsk Forudsætning. I Aabenbaring og Tro er det ingenlunde det udvortes Virkelige, der staaer over Aanden, men det er omvendt Aanden selv, der er ubetinget *[303]* Herre over al Virkelighed, og derfor bruger det Virkelige som Middel for sit eget Øiemed. Grundspørgsmaalet er, i hvilket Øiemed Aanden har udtalt sit Ord om Skabelse, Paradis og Syndefald, hvad det er, den i dette sit Ord vil undervise os om, og hvad Sandhed der er i denne Undervisning.

Det er da for det Første Skabelsens Virkelighed, hvorom det gjælder, men vel

at mærke, opfattet som Aandsvirkelighed. At den naturlige, virkelige Verden er en Aabenbarelse af Guds almægtige, skabende Ord, er Religionens og Troens oprindelige Forudsætning, en Forudsætning, som den videnskabelige Kritik nok skal lade være at rokke. For at gjøre denne Sandhed fattelig, anskuelig, for de Enfoldige forstaaelig, blive de forskjellige Skabelsestrin henførte til en Skabelse i sex Dage.

Ligesom Ordet om Skabelsen, saaledes har ogsaa Ordet om Paradiset sin Virkelighed; men — det er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden. At Mennesket oprindelig har Liv af Guds Liv, Aand af Guds Aand, og altsaa er efter sin ideale Bestemmelse dannet til at bære Guds Billede, erkjende Guds Bud og gjøre hans Villie, dette er Anthropologiens øverste Sandhed, og den virkelige Erfaring har nok som vist, at i samme Grad som Bevidstheden herom fordunkles, i samme Grad synker Mennesket, trods Forstandsdannelse og Kultur, ned i dyrisk Afhængighed af selviske Naturmagter, og taber Indtrykket af sin Slægts oprindelige Adel.

Og nu Ordet om Fristelse og Fald! Ethvert Menneske, ogsaa den Helt, der er Gjen-
[304] stand for Millioners Beundring, begynder sin Løbebane med en dobbelt Forestilling om Menneskelivet, en Forestilling om, at det i Virkeligheden er, hvad det ikke burde være, og en Forestilling om, at det i Virkeligheden burde være, hvad det ikke er; denne Splid mellem Ideal og Virkelighed kan den Enkelte kun see i Slægt og Historie, forsaavidt han seer den i sit eget Indre. Helten kan nu gaae to Veie. Troer han paa Ordet om det tabte Paradis, saa erkjender han sig selv for medskyldig i Slægtens Brøde, saa troer han paa Gudsbilledets Realitet i det hellige Forbillede og anstrænger sig paa Opreisningens og Befrielsens Betingelser af alle Kræfter for at arbeide sig selv og Slægten op af den dybe Fornedrelse, den falske Virkelighed, hvis Væsen er Trældom, Løgn og Bedrag, og vinde et Skridt fremad mod den Aandens Virkelighed, der fyldestgjør Livets Krav. Foragter han Ordet om det tabte Paradis, saa vælger han en anden Vei. I dunkel, mythisk Selvforgudelse begynder han da med at gjøre det udvortes Virkelige med al den Forherligelse, som derigjennem kan opnaaes, til Livets Maal. Han kaster ikke ligefrem Foragt paa de ideale Forestillinger; langt fra! Slægtens gamle Drømme, Paradisminderne om Fred og Frihed, Ret og Sandhed, anvender han til Vækkelsesmiddel for det godtroende Folk, til ophøiede, uegennyttige Bevæggrunde, Trylleformularer, hvormed man blænder Hoben. Han gaaer videre, han gjør en kritisk Skilsmisse mellem det Virkelige og det Ideale. Det Virkelige er, at den, der har Kræfterne, bruger dem til sin Fordel; det Ideale er, at Verden vil bedrages; saa smiler han til Verdens Aand og siger: ske din Villie. En saadan Helteskikkelse maa
[305] nødvendigvis faae to Ansigter, et officielt og et privat. Det officielle, der vender udad

imod Mængden, har ædle Træk, Præg af Høihed og Majestæt; det er i ophøiet Ro, omstraalet af Idealets Glands, et eftergjort, tilløiet Gudsbillede. Men indenfor dette sidder et andet Ansigt, Personens ærlige, virkelige Privatansigt, indadvendt med et Satyrgrin, der spotter det udadvendte. Paa denne Maade kommer Helten i Historien til at ligne Feen Alcine i Eventyret: saalænge Trolddommen virker, og Elskerne ere forblindede, seer hun ud som en deilig Kvinde; men naar Trylleriet svinder, opdager man med Forfærdelse, at det er en gammel, gusten, runken Hex. Men selv denne Haan over Gudsbilledet og de hellige Paradisminder er et talende Vidnesbyrd for, at Ordet om Fristelse, Fald og oprindelig Skyld er Virkelighed, Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

At det nu ikke er Forestillingerne om det udvortes Virkelige, om de sex Dages Skabelse, om Træerne i Edens Have, om Slangens Udseende o. s. v., hvorpaa det kommer an, sees tydelig deraf, at disse Forestillinger ere som let henkastede Farvebilleder, der vel kunne understøtte Anskuelsen, men ikke i og for sig udøve den allerringeste Indflydelse paa Troen.

To Mennesker kunne — vi gjentage det — have den samme Tro paa Ordets guddommelige Sandhed, og endda være af høist forskjellig Mening angaaende det Udvortes i Begivenhederne. Naar den Ene tager Alt bogstaveligt, medens den Anden opfatter de ydre Træk sindbilledligt, saa viser sig heri unægtelig en Meningsforskjel; men at denne Meningsforskjel ikke angaaer Ordet som Aabenbaringsord, kan sees, af to vitterlige Kjendsgjerninger.

For det Første er den, der tager Alt bogstaveligt, ikke derved i Stand til at vinde *[306]* noget nyt Udbytte for Troeslivet. At troe paa Skabelsen er at troe, at denne Verden virkelig er bleven til paa Almagtens Bud; men Forestillingen om sex Dage, sex Uger, sex Millioner Aar, gjør i religiøs Forstand hverken til eller fra. At troe paa Paradiset og Syndefaldet er at troe paa Sandheden af det Gudsbillede, hvori Mennesket oprindelig er skabt, og i Selvmodsigelsens Smerte erkjende den oprindelige Skyld, hvorved Idealet blev formørket. Men Billedet af Kundskabstræet og den talende Slange kunne kun ved en uhyre Misforstaaelse opstilles som Troesgjenstande. At den Uskyldiges Fald forudsætter en Fristelse, er en Troessandhed; men om den fristende Slange har havt Ben og Menneskehoved, om den har siddet paa Træet eller ligget ved Træets Rod, hvilken Farve den har havt, om den har været blaagraa, grøn eller spættet, er et Emne for digtende Fantasi, en Meningsgjenstand, men ingen Gjenstand for Tro.

For det Andet vil Uenigheden mellen den, der tager Alt bogstaveligt, og den, der opfatter Fortællingen sindbilledligt, øieblikkelig vise sig som en Uenighed om Fysik

og Naturhistorie; men netop den Omstændighed, at Undersøgelsesgrundene for og imod alle maae hentes fra det udvortes Virkelige, ganske som ved Undersøgelserne om Floden Phrat, om Bedellion og den Sten Onyx, er jo et Vidnesbyrd om, at de Stridende have forladt Aabenbaringens Grundlag og begivet sig ud paa Naturforskningens, Troen uvedkommende, Omraade.

Men idet vi saaledes indrømme Aanden Ret til at bruge Virkeligheden, som den vil,
[307] til Anskueliggjørelse af sit Ords Sandhed, saa maa det for Alting ikke glemmes, hvad det er for en Aand, hvorom Talen er. Det er ikke en halvbevidst, uklar Menneske-Aand, som her staaer afmægtig, famlende overfor den ydre Natur og forvexler sine Drømmebilleder med virkelige Kjendsgjerninger; nei, det er, ifølge Troens Forudsætning, Guds almægtige Aand, den Livets og Sandhedens Aand, der er Herre over al Virkelighed saavel paa Jorden som i Himlen. Naar denne Aand i sit Ord bringer det Virkelige ind under det Sindbilledlige, da holder den Troende sig forvisset om, at det ikke skeer af Uvidenhed eller Uklarhed, men i Sandhedens Navn for Menneskets Skyld, fordi Mennesket, der trænger til Gudserkjendelse længe før han paa Civilisationens Vei er naaet saavidt, at han videnskabelig kan klare sig sin Naturerkjendelse, kun i et saadant Sindbilledsprog er i Stand til at fatte den guddommelige Tanke dybt og rent. Herved er da tillige forudsat, at Aanden, forsaavidt det tjener til Sandhedens Aabenbaring, ogsaa kan bruge det Virkelige paa en anden Maade, at den i den materielle Virkelighed kan indsætte en Virkelighed af høiere Orden, at den, med andre Ord, kan aabenbare sig ved Tegn og Undere.

Spørgsmaalet om Aabenbaringens Tegn og Under er — takket være Theologernes videnskabelige Maskepi med den klare Atheisme — i den nyere Tid blevet saa forkvaklet, at den Dannede saare nødig indlader sig paa videre Forhandlinger angaaende dette, efter hans Mening, ligesaa ufrugtbare som forslidte Emne. Spørgsmaalet indeholder nemlig to absolut uensartede Spørgsmaal, det ene om Guds almægtige
[308] Villie, det andet om Naturlovenes Uforanderlighed. Ved at sætte det sidste Spørgsmaal øverst, beraabe sig paa Naturvidenskaben, men fortie dens vitterlige Indrømmelse af vor Videns absolute Grændse er det en let Sag at forvandle det store, for Liv og Død afgjørende Grundspørgsmaal til et theologisk tandløst Kællingespørgsmaal, som Ingen længer gider høre paa.

De Hensyn og Indrømmelser, der i denne Henseende skyldes Naturvidenskaben, ere, saavidt vi formaae at trænge ind i Sagen, omhyggelig fremhævede i Religionsfilosofien[1)], og vi skulle her ikke videre opholde os ved dette Punkt. Hvad vi i denne

[1)] Jvnf. Forfs. *Religionsfilosofi*, S. 150—174; S. 476—477, o. fl. Stdr.

Sammenhæng maae lægge Vægt paa, er, at Spørgsmaalet om Tegn og Undere ubetinget maa henføres under Spørgsmaalet om den guddommelige Villie. Er der virkelig en almægtig, skabende Gud til og har denne almægtige, skabende Gud en Villie? Paa dette enfoldige Spørgsmaals Besvarelse med et enfoldigt Ja eller Nei, beroer den hele Undersøgelse.

At der i Filosofien er og maa være en Mængde forskjellige Afskygninger i Opfattelsen og Bestemmelsen af Gudsbegrebet, skulle vi være de Sidste til at nægte; men fra Virkelighedens Synspunkt, paa Livets, Existensens og den sædelige Bevidstheds Trin, staaer det urokkelig fast, at Enhver, der nægter Gud en Villie, fornægter Gud, thi en villieløs Gud er ingen Gud.

Det hele Mellemværende mellem Aabenbaringstroen og den filosofiske Atheisme er let at opgjøre. »Vil Du, det nittende Aarhundredes moderne Jeg, skyde Villien ud af dit Gudsbegreb og leve dit Liv ud af Menneskeslægtens metafysiske Princip, nu vel! *[309]* det bliver din egen Sag. Der er vist Ingen, der skal gjøre Forsøg paa enten at tvinge Dig til Troen eller i nogen Henseende paanøde Dig bibelske Forestillinger om det Overnaturlige. Men saa bør Du ogsaa have en saa klar Bevidsthed over dit Standpunkt, at Du ikke staaer og bilder Dig selv og Verden ind, at det er en videnskabelig Kritik af Troesprincipet, der har begrundet din Gudsfornægtelse, medens det omvendt er din Gudsfornægtelse, der danner Grundlaget for din opløsende Kritik af den positive Religion.« Med denne korte Replik kan en kyndig Religionslærer uden videre Besvær affærdige Atheisten.

Hvad de enkelte Mirakler i den bibelske Historie angaaer, maae Alle, som ere enige i at anerkjende den første Troesartikel, ogsaa være enige i at anerkjende disse Miraklers Mulighed; thi Troens ubetingede Forudsætning er, at »for Gud skal ingen Ting være umuligt«. Men fordi alle Undere antages for mulige, deraf følger endnu ikke, at de Troende skulle være forpligtede til at tillægge dem alle uden Forskjel samme udvortes Virkelighed. Det er meget muligt, at et Tegn, en Undergjerning, der efter vor Forestillingsmaade har Udseende af at have dannet sig for Anskuelsen paa indvortes Maade, er under Aandens Indvirkning bleven opfattet og fremstillet, som om den hørte med i de ydre Begivenheders Række. Hovedsagen er, at Aandsvirkeligheden ligesaa vel omfatter det Udvortes som det Indvortes, og at enhver ræsonnerende Adskillelse af det Materielle og det Ideelle falder udenfor Troens Interesse. Dette kan oplyses ved et eneste Exempel.

Har Kristus virkelig vandret paa Havet? Paa et saadant Spørgsmaal, forsaavidt *[310]* der udelukkende lægges Vægt paa den ydre historiske Virkelighed, maa der svares

kort og bestemt: det er der intet Menneske paa Jorden, der veed; thi om Sligt gives der ingen historisk Viden. Verdenshistoriske Begivenheder, der alle fremgaae af naturlige Aarsager, kan Videnskaben stadfæste ved uforkastelige Vidnesbyrd; men om overnaturlige Begivenheder kan der umulig gives nogen videnskabelig afgjørende Vished, thi disse Begivenheder maae ifølge Sagens Natur tage sig høist forskjelligt ud, eftersom Øienvidnerne have seet dem i Troens eller i Vantroens Lys.

Kristi Vandring paa Havet er ingen Virkelighed for Videnskaben, men det er en Aandsvirkelighed, en Virkelighed for Troen. »Thi,« siger den Troende, »hvorledes en saadan Begivenhed skal bringes i Overensstemmelse med Naturlovene, derom veed jeg Intet, derom kan Intet vides; men dette erkjender jeg i Troen, at for Gud ere alle Ting mulige, og dermed bortfalder al Ræsonneren. Hvad der tiltaler mig i dette Livsbillede, hvad der udelukkende fængsler min Opmærksomhed, er det aandigt Ophøiede i Kristi Væsen, hans guddommelige Opløftelse over de ydre Naturskranker, og saa først og sidst den hjælperige Haand, hvormed han griber den synkende Peder.« — Dette religiøse Synspunkt er i Principet absolut forskjelligt fra det theologiske.

Den theologiske Fortolker er Videnskabsmand; han tænker som saa: »kunde jeg blot faae tilstrækkelig Vished om, at det virkelig er skeet, som der fortælles; kunde jeg
[311] ved Hjælp af en Smule Kritik, Hermeneutik og Exegetik komme bag ved Aanden og faae fat i den nøgne Virkelighed, saa vidste jeg da, hvad jeg skulde troe.« Vil det lykkes Theologen? Ganske fortræffeligt! Han gaaer, for ikke at blændes af Aandsvirkelighed, virkelig baade bagved Aanden og udenom Aanden; og hvad finder han saa? Et Sagn, en Mythe, en forvansket Virkelighed, altsaa en Virkelighed, hvorpaa han ikke kan troe, at sige, saalænge han staaer paa Kathedret; thi kommer han engang paa Prædikestolen, ja saa skal Menigheden vel faae at høre, at han er Mand for at troe paa den nøgne — og dog uforvanskede — Virkelighed.

Hvad der i det Hele gjælder om Troeslærdommene, gjælder ogsaa om de historiske Kjendsgjerninger, hvori de anskueliggjøres, de ere Aabenbarelser af Aanden; men just derfor tales der igjennem disse Kjendsgjerninger ikke til det Sandselige i Mennesket, men til Menneskets Aand. Den sandselige Virkelighed er Virkelighed for Sandserne, det Forstandiges Virkelighed er Virkelighed for Forstanden; men Aandsvirkelighed er Virkelighed for Aanden. I den hellige Historie er Ordet en guddommelig Kjendsgjerning, og Kjendsgjerningen et guddommeligt Ord; den theologiske Mani bestaaer just i at ville — for Videnskabelighedens Skyld — adskille, hvad Gud har sammenføiet. Ved en saadan Adskillelse maae Meningerne nødvendigvis faae Overvægt over Troen, og usikkre Formodninger om det udvortes Virkelige afgive den Maalestok, hvorefter

Aanden skal lade sig dømme. Men herom gjælder Pauli Ord: »det sandselige Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til, thi de ere ham en Daarlighed, og han kan ikke kjende dem, thi de dømmes aandelig« (1 Korinth, 2, 14).

Og nu til vort næste Hovedpunkt: *[312]*

2) *Hvorledes kan det stemme med Aandens Ufeilbarhed og ubetingede Sanddruhed at fremstille Begivenheder i den hellige Historie anderledes end de i Virkeligheden ere* skete?

De Indvendinger, som heraf kunne udledes imod det af os opstillede Begreb: Aandsvirkelighed, have ved første Øiekast noget særdeles Slaaende.

»Naar« — siger man — »Gud i sit Ord virkelig har villet aabenbare Menneskene, hvorledes det oprindelig er gaaet til med Verdens Tilblivelse og Menneskelivets Begyndelse, saa er det jo dog ganske utroligt, at Aanden skulde have fremstillet Sagen anderledes end den i Virkeligheden forholder sig, at den med Forsæt — thi af Uvidenhed kunde det da ikke være — skulde have anført Noget, som vitterlig er urigtigt, at, med andre Ord, Sandhedens Aand ikke skulde have sagt den fulde Sandhed.«

»Det er jo dog en underlig Selvmodsigelse at skulle lade sig belære af Aanden, forsaavidt den taler om Skabelsens Under, men i samme Aandedræt være klogere end Aanden, forsaavidt den taler om Skabelsen i sex Dage; at skulle bøie sig for Sandheden i det aabenbarede Ord, forsaavidt det meddeler os en ellers uopnaaelig Kundskab om Slægtens oprindelige Skyld, men dog af Respekt for Geologi, Botanik og Zoologi reservere sig den selvkloge Mening, at det i Virkeligheden ikke forholder sig rigtig med Historien om Edens Have, om Uskyldighedsstanden som en virkelig forhistorisk Tilstand o. and. desl. Nei, Ærlighed varer længst. Naar man ret vil være ærlig og tale *[313]* rent ud, saa er her kun Valg mellem Eet af To: enten erkjende Aandens Ufeilbarhed i Et og Alt indtil Bogstav og Tøddel eller forkaste Aabenbaringen og bygge paa Fornuften; thi en Aand, der er ufeilbar i det Ene, men ikke i det Andet, en Aand, som Skridt for Skridt hinker imellem det Sande og det Usande, en saadan hinkende, halvfeilende Aand kan ikke i noget Punkt gjøre Fordring paa ubetinget Tro.«

Der er et gammelt indgroet Selvbedrag, der ligger paa Bunden af disse foregivne Ærlighedsbetragtninger; det er dette Selvbedrag, ikke Ærligheden, vi ville tillivs.

Det maa for hver ærligt Troende staae urokkelig fast, at Aanden i sit Ord er absolut ufeilbar; det er jo netop for at vække Erkjendelsen heraf, at vi saa eftertrykkelig erklære os imod enhver ræsonnerende Adskillelse mellem Tanken og Indklædningen. Men Indklædningen er i Aandens og Sandhedens Navn lige ufeilbar, enten Klæd-

ningsstykkerne, om vi saa maae sige, ere hentede fra den lavere eller den høiere, den sandselige eller den oversandselige, den jordiske eller den himmelske Virkelighed, enten Klædningen er vævet af immaterielle eller materielle Traade.

Det fromme Selvbedrag, hvortil her sigtes, bestaaer i, at Mennesket gjør det til Hovedsag, hvad Aanden i sin Visdom har nedsat til Bisag, at den Troende, uden selv at vide deraf, sætter det Afgjørende i Noget, hvori det ikke skal sættes, og selvraadig foreskriver Aanden en Ufeilbarhed, som den ikke vil vedkjende sig. De, der have lidt
[314] Kjendskab til Kirkens og Theologiens Historie, have Exempler nok paa Vildfarelser og Misgreb i denne Retning[1)].

For at sikkre sig det gamle Testamente som fuldkommen paalideligt Aabenbaringsdokument, gik protestantiske Theologer i det 17de Aarhundrede ud fra den Forudsætning, at endog Vokalpunkterne skyldtes Inspirationen. De holdt fast ved den Paastand, at en ufeilbar Aabenbaring krævede en ufeilbar Text; men hvor usikker Texten er, naar man kun har Konsonanter og vilkaarlig kan tilføie Vokalerne, er indlysende af sig selv[2)]. De lærde Buxdorfer i Basel, Fader og Søn, strede tappert for Aandens Ufeilbarhed, idet de strede for Vokalernes Ælde; men sproglig-historiske Kjendsgjerninger lade sig ikke bortræsonnere. Stridens Udgang viste, at de orthodoxe Ivrere ikke havde Aanden paa deres Side, at de i det omstridte Punkt havde dannet sig et vilkaarligt og falsk Begreb om Ufeilbarheden.

Paa lignende Maade forholder det sig med den theologiske Strid om den Renhed og Klassicitet, man har villet tilkjende det græske Sprog i det nye Testamente. »Det er Aanden, som paa overnaturlig Maade har indgivet Apostlene Sproget; det nye Testamentes Græsk maa altsaa være klassisk Græsk. Er der Nogen, der trods Plato, Herodot og Xenofon kjender det græske Sprog fra Grunden af, saa er det nok den
[315] Hellig Aand.« At drage denne Paastand i Tvivl var, ifølge Puristernes Mening, at drage Aandens Ufeilbarhed i Tvivl. Naar det nu ved sindig, grundig, alsidig Sprogforskning ikke destomindre er blevet godtgjort, at Græciteten i det nye Testamente ikke er klassisk, men hellenistisk med kjendelige Indblandinger af hebraiserende Talemaader, hvad beviser saa det? Det beviser, at Puristerne have forfeilet Synspunktet for den rette Opfattelse af Sproggaven og søgt Fuldkommenheden der, hvor den ikke skal søges.

Det samme Selvbedrag gjentager sig ved Bedømmelsen af de historiske Beretnin-

[1)] Jvnfr. *Om „den gode Villie“* som *Magt i Videnskaben*. Kbhvn. 1867. S. 40—75.

[2)] Saaledes vil man af f. Ex. Stedet i 1ste Mosb. (Kap. 23, 4), hvor Mødet mellem Esau og Jakob omtales, faae ud, efter som man forandrer Vokaltegnene, baade at Esau kyssede Jacob og at han bed ham.

ger. Endnu i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede udtaler Theologen Chr. W. F. Walch[1)] sig om de hellige Skribenters Ufeilbarhed paa følgende Maade: »de have ikke alene ikke feilet, men de have« — nemlig paa Grund af Inspirationen — »end ikke kunnet feile, og deres Fortællinger ere desaarsag ikke blot ligesaa visse som enhver anden historisk Sandhed, men endogsaa ubedragelig visse.« Dersom Historikeren nu herved alene tænkte paa Ordet som Aabenbaringsord, d. v. s. paa Sandhedsindholdet i dets uopløselige Enhed med Form og Indklædning, altsaa netop paa, hvad vi kalde Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden, saa vilde den videnskabelige Kritik, hvormeget den end havde bidraget til at forandre Meningerne og Formodningerne om det Udvortes og Endelige i Fortællingernes Sammensætning, ikke have været istand til at forandre en Tøddel i Ordet selv[2)]. Men saaledes forholder det sig ikke. Istedenfor at anlægge Aandens Maalestok paa det Virkelige, gaaer han bagvendt tilværks og *[316]* anlægger Virkelighedens, den udvortes endelige Virkeligheds Maalestok paa Aanden. Han trodser paa den Ufeilbarhed, han selv paadutter Aanden, og aner ikke, at han netop derved giver Ordet til Pris for opløsende Kritik[1)].

Henvende vi nu igjen Opmærksomheden paa hvad der i det Foregaaende er anført om Skabelse, Paradis og Syndefald: da ville alle til Selvbedraget hørende Misforstaaelser samle sig i fuld Belysning. Den enfoldig Troende, der tager Alt efter Bogstaven, fordi han ikke gjør sig nogen Forestilling om, at nogen anden Opfattelse var tænkelig, har ingen Skyld i Misforstaaelserne. Misforstaaelserne, det maa udtrykkelig fastholdes, begynde først ved det Vendepunkt, hvor den ræsonnerende Forstand søger Fodfæste i det Virkelige og vil ved at stille det Naturlige udvortes sammen mod det Overnaturlige kontrollere Aanden.

Guds Aand stilles da udvortes imod Menneskets Aand; Gud forestilles at tale til Mennesket paa samme sandselige Maade, som naar det ene Menneske taler til det *[317]* andet. Aanden dikterer de hellige Mænd, hvad de skulle skrive; er der Feil i Diktatet, saa maa Aanden naturligvis bære Skylden: det er det stærkeste Vrængebillede af

[1)] Krit. Nachricht v. d. Quellen der Kirchengeschichte. Leipz. 1770. S. 70.

[2)] Om Aabenbaring og hellig Historie. Jvnfr. Religionsfil. S. 24—28.

[1)] Et Par Exempler. I anden Samuels Bog (XXIV) berettes Følgende: „Og Herrens Vrede blev atter optændt mod Israel, og han tilskyndede David imod dem, idet han sagde: Gaa, tæl Israel og Juda!“ Parallelstedet til anden Samuel (XXIV) er, som bekjendt, første Krønikerne (XXI), der begynder saaledes: „Satan stod Israel imod og tilskyndede David til at tælle Israel.“ Opfattet som Fortælling, staaer den ene af disse Beretninger i bogstavelig Modsigelse med den anden. Men i Aabenbaringsordet selv er der ingen Modsigelse; thi Tilskyndelsen, der, ifølge den første Beretning, udgaaer fra Herrens Vrede, henføres i den anden Beretning til den onde Villie, der netop i Vredesforholdet stiller sig mellem Jehova og David. Saaledes er det i Joh. 13, 26—27 jo baade Kristus og Satan, der tilskynde Judas til Forræderiet; men hvo vil heri see en religiøs-psykologisk Modsigelse.

Aandsvirkelighed, som vel lader sig tænke. Grundvildfarelsen er, at det Overnaturlige behandles, som om det var naturligt.

I Aabenbaringen er Forholdet mellem Gud og Menneskets Aand et Aandsforhold; Aanden taler paa indvortes, ikke paa udvortes Maade; selv naar Indtrykket er saa stærkt, at Ordet lyder for Troens Øre, udspringer det Udvortes dog af det Indvortes. Derfor taler Aanden et menneskeligt Sprog; den udlægger sit Ord netop i det Sprog, som de Mennesker forstaae, hvortil den taler; derfor talede den hebraisk til Jøderne, hellenistisk Græsk til Datidens Grækere, og vil endnu den Dag idag oprindelig tale Dansk til Danske, Tydsk til Tydske og Fransk til Franske.

Opfattes Forholdet mellem Guds og Menneskets Aand som et virkeligt Aandsforhold, saa vil man ogsaa kunne forstaae, at Aabenbaringens Ord ikke blot iklæder sig det menneskelige Sprog, men i det Hele retter sig efter Menneskets Forestillingskreds, betjener sig af dets egen Verdensbetragtning, dets naturlige Syn paa Himmel og Jord, for ved disse Tilknytningsmidler at anskueliggjøre den Sandhed, kvorpaa det alene kommer an, Troessandheden til aandig Vækkelse, til Fred og Frelse.

Skulde det fra dette Synspunkt nu dog ikke være indlysende, hvilket Selvbedrag
[318] der ligger i den Fordring, at Aanden i sit Ord om Skabelse, Paradis og Syndefald skulde have lagt de astronomiske, geologiske og naturhistoriske Forestillinger til Grund, som vise sig at have Gyldighed i den nyere Videnskab! Vi maae jo skamme os ved en saa egensindig, uforstandig Afgjørelse som denne: enten er det Aanden, der har taget feil, og da er Ordet ikke troværdigt, eller Aanden selv maa være ufeilbar ogsaa i Beskrivelser af det Fysiske, og da maae vi see at indprænte den kjære Ungdom al mulig Mistro til Videnskaben.

Der staaer skrevet: værer enfoldige som Duer; men der staaer ingensteds skrevet: værer dumme som Flyndere. Enhver, der i vor Tid vil bruge sin sunde Forstand og ikke i aandeligt Hovmod og taabelig Trods kaste Vrag paa menneskelig Viden, vil, hvad Verdensbygningen angaaer, let overbevise sig om, at Forargelsen paa det kopernikanske System beroer paa en selvklog Indbildning. Lad det i astronomisk Forstand være tusinde Gange sandt, at det er Jorden, der gaaer omkring Solen, det er da ligesaa sandt, at Aabenbaringens Aand umulig har kunnet begynde med at antyde dette, uden at gjøre sit Ord aldeles uforstaaeligt for Menneskene.

Man lægge vel Mærke til, at Oplysning om en saa indviklet Sag ikke er given med en enkelt Bemærkning. Alene det at skulle forflytte sit Standpunkt fra Jorden til Solen og bestemme Stjernernes heliocentriske Steder, hvilken Anstrængelse koster det ikke Begynderen. Der er iblandt de saakaldte Dannede Tusinde og Tusinde, der »troe

paa« det kopernikanske System, men som vilde komme i den pinligste Forlegenhed, hvis de skulde gjøre Rede for Beviserne. Og saa skulde Aanden endda have bevist *[319]* sin astronomiske Ufeilbarhed ved at gjøre det begribeligt for Abraham og Moses, som endnu neppe er bleven begribeligt for tusinde Parten af dem, der drive med Dannelsens Strøm.

I sit Ord er Aanden ufeilbar; til Sandhedens Aabenbaring i og ved Ordet tager den ubetinget al Virkelighed, baade den udvortes og den indvortes, i Tjeneste; derfor kan Troens Øie umulig see det Virkelige for sig i et blot naturligt Lys.

Udenfor Aabenbaring og Tro er der intet Paradis og har aldrig været; men i Aabenbaringens Ord for Troens Blik har Paradiset fuld Virkelighed. Den Troende seer Alt i det hellige Lys, og Alt er virkeligt: Edens Have, Livets Træ og Gihons Flod; han seer baade Slangen og Kvinden. Men i Videnskabens Lys er her Intet at see, slet Intet.

Fra et geografisk Stade betragter man Ørken Sinai: Granitbjerge med vilde, vidunderlig takkede Spidser rage frem over vandrige, frugtbare Dale; man seer Horeb, Dschebel Muse, den egenlige Sinaispids; det er Altsammen virkeligt: her er Virkelighed nok for Geografien. Men for den Slags Virkelighed er Troen blind; den er i Geografens Øine som Uglen, der ikke kan see om Dagen. Det kommer af, at Troens Øie er anderledes organiseret og trænger til et andet Daglys end Naturbetragterens. Først, naar Aandens Lys bestraaler Sinai Bjerg, bliver Troen seende; saa seer den virkelig Bjergets Top; den seer Jehova og Moses: i Tordenskyen er Jehovas Finger og Tavlerne, hvorpaa han skriver! Men, mærkværdigt nok, nu kan Naturforskeren Intet see; nu er det ham, der er blind som en Ugle.

At Genezareths Sø er et luende Speil, naar Solen gaaer op, og Straalerne gløde *[320]* paa Thabors Fjeld, er en Landskabsherlighed, som endnu aldrig er seet med Troens Øie. Det betyder ingenlunde, at den Troende skulde være lyssky eller mangle Sands for Naturskjønheder; men det betyder, at Troen som Tro maa have sit eget Lys. Naar dette Lys er tændt, seer den Virkeligheden overalt, den naturlige saavel som den overnaturlige; den seer Bjerget og den Forklarede paa Bjerget; den seer i Nattens Dæmring Genezareth ved Søen og Bølgerne og Skibet og Frelseren vandrende paa Søen. Det er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

R. *Nielsen.*

For Ide og Virkelighed.

Et Tidsskrift,

udgivet

af

R. Nielsen,

Bj. Bjørnson og Rud. Schmidt.

Aargang 1871. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Otto B. Wroblewskys Forlag.

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Videre om Aandsvirkelighed,

foranlediget ved Pastor V. Birkedals og Pastor C. Møllers Indlæg.

---

[1] Enhver, som med samlet Sind og uhildet Blik vil gjennemgaae Beretningerne i det Gamle og det Nye Testamente og søge at gjøre sig de overnaturlige Begivenheder nærværende, maa vistnok, dersom han da ikke mangler alle Dannelsens Forudsætninger og Selvtænkningens Betingelser, faae underlige Tanker. Hvor har dog ikke den hele virkelige Tingenes Orden seet anderledes ud i Profeternes, Kristi og Apostlenes Dage, end den seer ud i vore! Det er jo, som talede den hellige Skrift om en anden Himmel og en anden Jord, en anden Verden og en anden Gud, kort: om en ganske anden, ikke blot indvortes, men ogsaa udvortes Virkelighed end den, vi virkelig kjende. Den speidende, prøvende og paa Virkelighedsiagttagelser ellers saa sikkre Nutid, om den end anstrenger sin Fornufts Kræfter til det Yderste, er ikke i Stand til at bringe sit Begreb om Virkelighed og virkelige Kjendsgjerninger i Samklang med, hvad Bibelen kalder det Virkelige. At tye til Videnskaben om Hjælp og Bistand har ganske vist
[2] sin Betydning, naar Opgaven er at skille sig af med den bibelske Virkelighed; thi hvorledes Fremstillinger af det Overnaturlige lade sig opløse i Sagn og Myther, derom veed Videnskaben fortræffelig Besked, og Ingen, hvem de mirakuløse Begivenheder falde til Besvær, skal fortryde at have søgt dens Veiledning. Men at ville — i den Indbildning, at Troen er ensartet med Viden — plage Videnskaben, at den skal gaae i Kaution for Tilforladeligheden af det Mirakelvæsen, der er saa anstødeligt for »alle Dannede«, kan naturligvis kun falde dem ind, som endnu have en theologisk Skrue i Hovedet.

Skulle de naturlige Begivenheder i den profane Historie og de overnaturlige i den hellige Historie virkelig sees i samme Lys og undergives samme Kritik, saa er Kristendommen tabt for Civilisationen: Bibelens Troværdighed staaer ikke til at redde. For at komme ud af det Virvar, hvori en objektiv ubarmhjertig Kritik i Videnskabens Navn har indfiltret den ulyksalige Theologi, saa den hverken veed ud eller ind, hverken tør være kritisk eller ukritisk, hverken opgive Miraklet eller holde paa Miraklet, gives der kun een Udvei: ubetinget at erkjende det religiøse Princips Selvstændighed og erklære den hellige Historie for uensartet, *absolut* uensartet, med den profane.

Er det først tilfulde indseet, at de bibelske Beretninger maae, ifølge Sagens Natur, være af en anden Oprindelse, grunde sig paa en anden Virkelighed og falde ind under

en anden Synskreds end Beretninger, der høre hjemme i en almindelig Verdenshistorie, saa følger jo uimodsigelig heraf, at de bibelske Beretninger maae sees i deres eget Lys og bedømmes fra deres eget Standpunkt. Som Virkeligheden er, maa Kritiken være. For da at give hin høiere Virkelighed et betegnende Navn har jeg kaldt den *[3]* Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden, idet jeg ved det første Udtryk særlig har sigtet paa Kjendsgjerningernes guddommelige Ophav, ved det sidste derimod paa den Bevidsthed, der skal forvisse sig om Kjendsgjerningernes Sandhed. Jeg skal nu søge at bringe den herved antydede Hovedtanke saa nær til Øiet som muligt.

I

Aandsvirkelighed afgiver den første nødvendige Forudsætning for Bedømmelsen af de hellige Kjendsgjerninger, naar den religiøse Bevidsthed har naaet det Dannelsestrin, da *Videnskabens fornuftige Indvendinger kunne* gjøre Indtryk paa *den, saa at den ikke blot udefter, men ogsaa indefter maa befinde sig i Strid med den videnskabelige Kritik.*

»Virkelighed for Aanden«, siger Pastor Birkedal, »er ikke den første Virkelighed«. Virkeligheden maa »først bevise sig for en anden Modtagelsesevne (Organ), før den kan bevise sig for Aanden, hvis Kristendommen virkelig skal blive vor Frelse, vort Liv. Ganske vist maa det skee ved Aanden, fordi Kristendommen er et Aands-Rige, hvori Intet kommer og skænkes *uden* Aanden, og forsaavidt kan man kalde Kristendommens Virkelighed »Aandsvirkelighed». Men Forklaringen af dette Udtryk: »Virkelighed for Aanden« synes mig desuagtet ikke at svare til det »virkelige« Forhold, naar der skal begyndes dermed«. Ja, naar der skal begyndes dermed! Heri har Pastor B., efter min Opfattelse, fuldkommen Ret. Men Sagen er, at der hverken saaledes er begyndt *[4]* eller skal begyndes dermed. Om Troeslivets Oprindelse ere vi, hvad Pastor C. Møller ogsaa gjør opmærksom paa, i alt Væsenligt vistnok aldeles enige. Her er i denne Sammenhæng ikke Spørgsmaal om, hvorledes Troen kommer ind i et Menneskes Hjerte, eller hvorledes et Menneske kommer til Troen; men Spørgsmaalet er, hvorledes et Menneske, som af Hjertet troer paa Guds aabenbarede Ord og med denne Tro har levet sig ind i Bibelens hele Forestillingskreds og fundet Trøst og Glæde i Forvisningen om, at de hellige, overnaturlige Kjendsgjerninger ikke ere svævende Sagn og Billeder, men fuld tilforladelig Virkelighed, hvorledes, siger jeg, et saadant Menneske vil være i Stand til at fastholde denne Virkelighed lige over for en Kritik, som med vægtige videnskabelige Grunde indskærper og under mange Vendinger gjentager hin fra den negative Viden vel bekjendte Sætning: Det *Guddommelige kan ikke være skeet saaledes; det saaledes Skete kan ikke være guddommeligt.*

Det er ikke Agtelse for Kjendsgjerningerne, ikke Kjærlighed til Bibelordet eller et grundigt Studium af den hellige Skrift, der gjør Skrifttheologien aandløs; det Aandløse, vil sige: det Theologiske, ligger netop i den ulykkelige Misforstaaelse, hvormed man begynder. Uden at gjøre sig Rede for, at det er en ganske egen Art af Virkelighed, man her har for sig, gaaer man stiltiende ud fra den uklare Forudsætning, at Virkelighed er Virkelighed, Begivenhed Begivenhed; — Materialist er jo Materialist, som det hedder i Vaudevillen. Skrifttheologien stiller, med andre Ord, Virkeligheden af det
[5] Overnaturlige, vel at mærke: hvad Virkelighedskriteriet angaaer, paa lige Trin med Virkeligheden af det Naturlige, og hvad bliver Følgen? De samme historiske Beviser, der anvendes til at forsvare de naturlige Begivenheder, anvendes nu ogsaa til at forsvare de overnaturlige, den samme Sandsynlighedsberegning, der anlægges paa hine, skal nu ogsaa passe paa disse. Saa møder den bibelske Theolog med, hvad han kalder »et troende Sind«; det vil sige: han er villig til at indrømme, at der er skeet noget Underfuldt, men hvori det Underfulde egenlig bestaaer, skal først udfindes ved fortsat videnskabelig Granskning; han er villig til at antage Mirakler, naar de ikke ere ham altfor urimelige og usandsynlige. Men desværre for ham, der er i den hele Bibel ikke et eneste Mirakel, nei ikke et eneste, som jo ikke fra et videnskabeligt Standpunkt, nøie og nær beseet, er urimeligt, usandsynligt og frastødende. Den skrifttheologiske Kritik tager en andægtig Mine paa, naar den skal forsvare Opstandelsens og Himmelfartens store Kjendsgjerninger, hvorimod den ganske bevarer sin videnskabelige Holdning over for Miraklet med Gadarenernes Svin; den tænker som saa: med Svin og Djævle behøver man ikke at gjøre Komplimenter. Men hvor er nu Troen, og hvor er Kritiken?

At Opstandelsens Under har en ganske anden gjennemgaaende Betydning for det religiøse Liv end Begivenheden med den Besatte i Gadara, kan det kun falde en Afsindig ind at ville nægte; men her handles nu ikke om et Mirakels større eller mindre religiøse Betydning; her handles om Miraklets Virkelighed og den mirakuløse Virkeligheds større eller mindre Sandsynlighed. Naar dette Synspunkt fastholdes, og det maa fastholdes strengt, dersom Kritiken ellers skal have Noget at betyde, saa
[6] behøves der ikke megen Skarpsindighed for at indsee, at alle Mirakler ere lige sandsynlige d. v. s. lige usandsynlige, de ligne hinanden ubetinget i Eet: de ere alle Mirakler. Opstandelsens Mirakel kommer ikke den ligefremme historiske Sandsynlighed et Haarsbred nærmere end Miraklet med Dæmonerne i Svinehjorden.

Jo mere Bibeltheologen med Videns Fakkel vil lyse op i den dunkle Grund, der bærer de hellige Kjendsgjerninger, desto mørkere, tættere Taager opstige der fra Dybet, og desto uhyggeligere maa han blive tilmode. Der er i denne Omgivelse

overalt et Noget, der er hans Bevidsthed imod, et Uforklarligt, der trykker ham for Brystet og tynger paa hans videnskabelige Samvittighed — hvis han da virkelig har en videnskabelig Samvittighed. Herfra den grændseløse Tvivlraadighed overfor det mest Afgjørende; herfra den endeløse Vaklen mellem Antagelse og Ikke-Antagelse, den afsløvende Halvvering og intetsigende Forklaring, at der ganske vist er skeet Noget, noget Overordenligt; men hvad det er, der er skeet, det veed man ikke. Saa bliver Aabenbaringens Egn et Taagernes Land, dens Indhold et bølgende Element, hvori man gaaer tilbunds i Videnskabens Dykkerklokke.

Theologien maa bort. Her maa vælges et andet Udgangspunkt; her maa begyndes ud fra en anden Grund. Det maa en Gang for alle være afgjort, at den, der træder ind i Aabenbaringens Lysregion og føler sig tiltalt af de overnaturlige Fænomener, har overskredet Videns Grændse og sagt Farvel til de tvingende, almennødvendige Fornuftgrunde. Dermed har den Troende ingenlunde enten opgivet Tankelovene eller udslukt Fornuftens Lys; men Eet har han opgivet, den falske Begrundelse, Begrundelsen i *[7]* objektiv Viden. Han føler og forstaaer, at Religionen umulig kunde være Religion, dersom den ikke havde sin egen Oprindelse, sit eget selvgyldige Princip; han føler og forstaaer, at Kjendsgjerninger, der fremgaae af et overnaturligt Princip (den hellige, almægtige Villie), maae have et tilsvarende overnaturligt Virkelighedspræg; han føler sig forvisset om, at den hele, i sig sluttede Erkjendelseskreds, hvormed hans Sjæl er fortrolig, og hvori hans bedre Væsen føler sig hjemme, tilhører en Virkelighed, der lige saa lidt kan stadfæstes som undergraves af Videnskaben. Med dette Fodfæste paa Virkelighedens overnaturlige Enemærker er han som en Troende, og dog som en Vidende, forberedt til at tage imod den videnskabelige Kritiks Indvendinger. Disse Indvendinger ville lige saa lidt være i Stand til at rokke hans Tro paa Aabenbaringen som at svække hans Agtelse for Videnskaben. Det er saa langt fra, at han i Religionens Navn vil forbittres paa den objektive Kritiks Angreb, at han meget mere vil indsee, at den med sine Forudsætninger, sit Grundlag og sit Virkelighedsmaal umulig paa noget Punkt kan tilegne sig det Overnaturlige, at den i saa Henseende er lovlig undskyldt. Det vil i det Hele som i det Enkelte efterhaanden blive ham ret indlysende, hvorledes det hele Væv af kritiske Vanskeligheder væsenlig skyldes theologiske Vævere, som have gjort Begyndelsen med at sammenvæve to Slags Virkelighed, fysisk Virkelighed og Aandsvirkelighed.

II

Aandsvirkelighed udtrykker Virkelighedsbegrebet i dets hele Omfang og omfatter

[8] *saaledes baade det indvortes og det udvortes Virkelige, baade den legemlige og den ulegemlige Virkelighed, men altid med særligt Eftertryk paa Aanden selv, den almægtige Villie, som Aarsag. Fra Religionens og Troens Synspunkt er al Virkelighed, den naturlige ligesaa vel som den overnaturlige, i sidste og høieste Instans at henføre under Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.*

Dersom Virkelighedens eneste ubedragelige Kjendemærke var det udvortes Sandselige, det ret Haandgribelige, saa vilde Jordarter og Stene vel omtrent være at sætte paa øverste Plads i Virkelighedens Rige. Vi fik da en Materialisme af den allergroveste Art; thi Materialisterne pleie dog ellers at lade alt Virkeligt beroe paa en Vrimmel af Smaadele (Atomer), der ikke ere ligefrem haandgribelige. Fornuft og Religion stemme deri overens, at der ikke blot virkes i det Legemlige, men ogsaa i det Ulegemlige, og at der som Følge heraf ligesaa vel maa gives en ulegemlig som en legemlig Virkelighed. De, der indrømme, at der er Fornuft i Tingene, maae da ogsaa indrømme, at alt Legemligt har sin Grund i et Ulegemligt, med mindre man da vil ansee den evige Fornuft selv for et Legeme, en Art usynlig Materie.

Striden mellem Religion og Fornuft kommer først tilsyne, naar Virkelighedens usynlige Aarsag nærmere skal bestemmes. Fysiken holder sig til Materiens Kræfter og forsker efter Love; den har kun med Virkelighedens Naturside, altsaa kun med Naturvirkeligheden, ikke med Aandsvirkeligheden, at gjøre. Filosofien bestræber sig
[9] for at fremstille den virkelige Natur, den i sig sammenhængende Naturvirkelighed, som begrundet i Aandens Væsen; men saaledes, at Aandens Virken i Naturen ikke paa noget Punkt overskrider Naturbetingelsernes Grændse. Religionen — vi tale her om den aabenbarede Religion — indskærper os derimod som allerførste Grundsætning, at Guds frie, almægtige Villie er den oprindelige Aarsag til al Virkelighed. *I Begyndelsen skabte Gud Himlen og Jorden*; saadan lyde, som bekjendt, de første Ord i den hellige Skrift; hermed er da udtrykkelig sagt, at hele Verdens Virkelighed i Grunden er Aandsvirkelighed. At troe paa den første Artikel om Skabelsen og dog nægte, at Aandsvirkelighed er det sande omfattende Udtryk for al Virkelighed, er en Modsigelse.

Forholdet mellem Natur og Skabning kan næppe betegnes tydeligere end ved at sige: Skabningen i sin Grund og Sammenhæng er *Natur*; Naturen i sin Oprindelse fra og Afhængighed af Gud er Skabning[1)]. Bekræftelsen paa, at de skabte Ting have deres Natur, er at see i Lovene; Tegnet paa, at den virkelige Natur oprindelig er skabt, er at

[1)] Det gjælder her, som over alt, om at holde Synspunkterne skarpt ud fra hinanden. At forklare det Naturlige halvt om halvt overnaturlig og det Overnaturlige halvt om halvt naturlig, er vrøvlagtigt; ved at sammenblande Fysik og Religion og mediere Blandingen i dogmatisk Spekulation gjør man Religion og Videnskab en slet Tjeneste.

see i Underet. Underet er enfoldigt at bestemme som Almagtens Tegn, en udtrykkelig Tilkjendegivelse af, at Gud virkelig har en fri Villie, og at denne Villie ubetinget har alle Ting i sin Magt. Dersom den virkelige Natur ikke var modtagelig for Miraklet, saa var Naturriget ikke skabt: at nægte Underets Mulighed er at nægte den frie Skabelses *[10]* Mulighed. Det virkelige Under, hvad enten det forøvrigt foregaaer i det Indvortes eller i det Udvortes, i det Ulegemlige eller i det Legemlige, er da i allerstrengeste Forstand at kalde Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

Den hellige Skrift stiller overalt, hvad Virkelighed angaaer, Miraklerne i det Aandelige paa lige Trin med Miraklerne i det Legemlige; dette er et Hovedtræk, som endelig ikke maa oversees. Nogle Exempler. Jehova aabenbarer sig for Abraham, først i et Syn (1. Mos. 15. Kap.), dernæst (18. Kap.) i en udvortes virkelig Skikkelse; den første Aabenbarelse viser altsaa hen paa det Ulegemlige, den sidste paa det Legemlige. Hvo vil nu fra Troens Standpunkt paastaae, at den første Aabenbaringsmaade er mindre overnaturlig, mindre virkelig og derfor mindre tilforladelig end den sidste? At den sidste gaaer stærkt ind paa det udvortes Naturlige, sees af den Gjæstfrihed, hvormed Patriarken beværter de tre Himmelske: »han tog tyk Mælk og sød Mælk og den Kalv, som han havde tillavet, og satte den foran dem, og selv stod han foran dem under Træet, og de aad«. Gaaer det nu an at sige, at den første Virkelighed, Virkeligheden i Synet, kun er en Smule Aandsvirkelighed, en flygtig Ide-Virkelighed, maaske en vaagen Drøm, en Fantasi af Fader Abraham, men at den sidste er den egenlige, rette og solide Virkelighed, fordi det er en Virkelighed med Kalvekjød og tyk Mælk, altsaa en Virkelighed, der falder udenfor Aanden?

Der er i Henseende til Virkelighedsbegrebet selv ingen Forskjel mellem det Gamle og det Nye Testamente. Vi lære det af Opstandelsens Under. At Kristus virkelig er *[11]* opstanden fra de Døde, at hans Aabenbarelse for Sine ikke blot er skeet *indvortes* som i et Syn, men ogsaa *udvortes*, ja (Joh. 20, 27; jvnfr. Mtth. Mr. Luc.) paa ret *haandgribelig* Maade, er saa kraftig bevidnet, som det vel er muligt, af troende Vidner; men Ingen vil dog vel nægte, at det Legeme, hvormed Kristus blev korsfæstet, og hvormed han opstod, er ved Opstandelsen undergaaet en saadan Forvandling, at han snart er kjendelig, snart igjen ukjendelig, at han kommer som et Syn og dog som den, der har Kjød og Ben og Sands for Næring — de gave ham et Stykke af en stegt Fisk og af en Honningkage (Luc. 24, 42) — at, med andre Ord, hans legemlige Virkelighed har optaget det Naturlige i det Overnaturlige, at den i Et og Alt svarer til Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden. De Theologiske, som ikke kunne tilfredsstilles ved det Aandsvirkelige, men nødvendig maae have enten »Honningkage« og »stegt Fisk« eller »Kalvekjød« og

»tyk Mælk« i Tilgift for at bøde paa det Aandelige og udfylde Virkeligheden, skulle med al deres Theologi have ondt nok ved at troe paa Kristi virkelige Opstandelse.

III.

Aandsvirkelighed er det kategoriske Udtryk for *Enheden af Aabenbaringens Form med det aabenbarede Indhold. Det er den paa een Gang overnaturlige og naturlige Enhed af Aanden og Ordet, der gjør Ordet til Guds Ord og Gudsordet selv til høieste Virkelighed, de virkelige* Kjendsgjerningers Bærer og Fremstiller. Det *fremstillende Ord har ikke*
[12] *den paagjældende Virkelighed udenfor sig, men i sig.* Skilles *Ordet fra sit aandsvirkelige* Indhold, saa *bliver det Sproglige, det Grammatiske Hovedsagen: Det aabenbarede Ord forvandles til en filologisk Text, og der opstaaer Strid mellem* Aand og *Bogstav.*

»I Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud« (Joh. 1, 1). — Var det Opgaven, kort og bestemt at angive Synspunktet for den glosepillende, stokfilologiske Exegese, der gjør Gudsordet til Sætninger og Sætningslæren til Grammatik, da kunde det allerbedst skee ved passende Omskrivning af det anførte Sted: »I Begyndelsen var Grammatiken, og Grammatiken var hos Gud, og Grammatiken var Gud« o. s. v. Fra et objektivt lærd Standpunkt vil det næppe falde Nogen ind at kaste Vrag paa et dybtgaaende filologisk Studium af Grundtexten i Gl. og N. Test.; heller ikke skal det oversees, at Udbyttet af et saadant Studium middelbart afgiver en Veiledning ogsaa for dem, som alene i religiøs Interesse ville sikkre sig Forstaaelsen af den bibelske Text. Men der maa i Religionens Navn nedlægges Protest mod den minutiøs-filistrøse Vigtighed og stadig tiltagende Vidtløftighed, hvormed Bibelfilologien i den nyere Tid har vidst at gjøre sine exegetiske Analyser til en videnskabelig Troesfornødenhed, et Slags grammatikalsk Salighedsanliggende. Saa skeer det, at Bisagen bliver Hovedsag, og Hovedsagen Bisag; saa skeer det, at Gudsordet løses op i Sætninger og Bogstaver.

Forholdet mellem Gudsordet og den bibelske Text kan i Korthed oplyses paa følgende Maade. I Opstandelsesevangeliet eier den Troende en fuldkommen sand og
[13] tilforladelig Fremstilling af en virkelig historisk Begivenhed. Opstandelsens Under er Guds Gjerning; den ufeilbare Beretning om dette Under er selv et Under, er ogsaa en Guds-Gjerning: Begivenheden og dens Opfattelse, den udvortes og den indvortes Virkelighed smelter i Gudsordet sammen til en eneste udelbar Virkelighed, Aandsvirkelighed. Og dog er der Forskjel mellem Beskrivelsen og det, der beskrives. Den evangeliske Beretning er et Speil, der gjengiver Virkelighedens enkelte Træk i et tro Billede. Troens Øie seer i Speilet paa Billedet og i Billedet paa Virkeligheden, den

virkelige Begivenhed: Blikket er forsaavidt udadvendt. Dersom der nu i udvortes Forstand kun var eet Evangelium, een Beretning, saa vilde det udadvendte Blik uvilkaarlig blive indadvendt, Enheden og Harmonien mellem Kjendsgjerningen og Opfattelsen, mellem det udvortes og det indvortes Virkelige, vilde da holde sig uforandret. Men den guddommelige Sag har og maa i Kraft af Aabenbaringens Væsen nødvendig have sin menneskelige Side. Det ene Evangelium er delt i fire Evangelier, den ene ufeilbare Beretning i fire indbyrdes forskjellige og dog ufeilbare Beretninger. Forseer man sig paa denne Forskjel, saa fremkommer der en udvortes Adskillelse mellem Ordet i guddommelig Sandhed og Beretningen i menneskelig Form, en betænkelig Skilsmisse mellem Gudsordet og den bibelske Text; der bliver Noget at bestille for Grammatiken.

Hos Matthæus (Kap. 28) begynder det med, at Maria Magdalene og den anden Maria kom, da det gryede ad den første Dag i Ugen, for at see til Graven. Hvilket Syn! Herrens Engel farer ned fra Himlen at vælte Stener fra Graven; hans Skikkelse er som Lynet; Vagten flygter og Engelen tiltaler Kvinderne. Men Ingen af de tre andre *[14]* Evangelister synes at vide Noget om, at der var sat Vagt ved Graven; heller ikke har, ifølge deres Beretning, Nogen iblandt Kvinderne været Øienvidne til, hvorledes Stenen blev bortvæltet; tvertimod, det var allerede sket før de kom. Endnu en Uoverensstemmelse. Markus (K. 16, V. 1) siger udtrykkelig, at Kvinderne først, da Sabbaten var forbi, gjorde Indkjøb til Balsameringen; men Lukas (Kap. 23, V. 56) bevidner, at de endnu før Sabbaten beredte Urter og Salver: hvorledes kunde de tilberede de Urter og Salver, de endnu ikke havde indkjøbt? Om man ogsaa ved filologisk Behandling af Verbet: »*beredte*« (ἡτοίμασαν) kan glide nogenledes hen over denne tilsyneladende Modsigelse, hvorledes slipper man da igjennem Vanskelighederne med de modsigende Beretninger om Englene? Matthæus og Markus bevidne, at der kun var een Engel ved Graven, men Lukas og Johannes anføre udtrykkelig, at der var to, og dog komme deres Vidnesbyrd heller ikke udvortes overens. Ifølge Lukas blive Englene sete af alle »Kvinderne fra Galilæa«; men ifølge Johannes faaer ingen Anden dem at see end Maria Magdalene. Endnu mere paafaldende er den forskjellige Maade, paa hvilken Englene udtale sig. Hos Lukas holde de et udførligt, belærende Foredrag for Kvinderne; hos Johannes indskrænker Tiltalen til Maria Magdalene sig til det Spørgsmaal: Kvinde, hvi græder du? Ifølge Matthæus og Markus byder Kristus umiddelbart efter sin Opstandelse, saavel ved Englen i Graven som ved sit eget mundlige Ord til Kvinderne, at Disciplene skulle møde ham i Galilæa; men ifølge Lukas befaler han, at de alle skulle forblive i Jerusalem, indtil den Helligaand var udgydt over dem. Ved saaledes at gaae *[15]* i det Enkelte vil Læseren opdage den ene paafaldende Uoverensstemmelse efter den

anden. Lessing har i Forsvaret for sin »Ubekjendte«[1)], paavist ikke mindre end »ti Modsigelser«. Ti Modsigelser i fire korte Beretninger! er det ikke forfærdeligt?

Dersom det i slige Modsigelser Anstødelige virkelig havde sin Grund i Skriften selv, saa burde en saadan Skrift ikke bære Navnet: den hellige Skrift; det vilde være mere passende at kalde den den dunkle, forvirrede, modsigende Skrift. Men Sagen er, at den ved Modsigelserne vakte Forargelse ikke har sin Grund i Skriften, men i Skriftfortolkernes falske Udgangspunkt. Ved at begynde med en filologisk Kritik af Texten faaer man Troen uforvarende narret ind paa Videns Omraade og kommer til at anlægge en Maalestok, der staaer i aabenbar Strid med Aabenbaringens Væsen. Grundvildfarelsen er, at man absolut vil behandle Bibelen som ethvert andet skriftligt Oldtidsdokument og ansee det for en afgjort Sag, at der i den hellige Skrift lige saa fuldt som i profane Skrifter kan og maa gjøres en endelig kritisk Adskillelse mellem de i Ordet fremstillede Kjendsgjerninger og disse Kjendsgjerningers ydre formodede Virkelighed. Men i den hellige Skrift er det netop en Selvmodsigelse at gjøre denne Adskillelse. Underet og Troen ere uadskillelige; tag Underet bort, og der er ingen Tro; tag Troen bort, og der er intet Under. Det er ikke blot ved den senere
[16] Nedskrivning, at det væsenlig kommer an paa Troesvidnets eiendommelige Opfattelse og Fremstillingsgave; nei Kjendsgjerningen og dens Opfattelse ere fra første Øieblik af i Spiren selv uadskillelig forenede: den udvortes Virkelighed i Begivenheden og den indvortes i Opfattelsen er een udelelig Kjendsgjerning, een Virkelighed: det er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

At Sagen virkelig forholder sig saaledes, sees allertydeligst deraf, at de Biomstændigheder, der fra et kritisk filologisk Synspunkt skulde tale *imod*, netop komme til at tale for Evangeliets Troværdighed. a) Elementerne af det Udvortes tilhøre alle een Virkelighed, een stor, vidunderlig Begivenhed. Men Begivenheden har flere Led og mange Enkeltheder; disse elementære Enkeltheder ere saaledes opløste i Tilegnelsen og forvandlede i Fremstillingen, at det udvortes og indvortes Oplevede ikke lader sig adskille i Ordet. Ordets uopløselige Enhed af det Udvortes og det Indvortes er overalt et Karaktermærke for den aabenbarede Sandhed. b) De Afvigelser i Opfattelsen, som, naar man stirrer mod det Udvortes og hænger sig i Bogstaven, blive til virkelige, anstødelige Uoverensstemmelser, forvandle sig til talende Vidnesbyrd om levende, fri, personlig Tilegnelse, naar de sees i Aanden og forstaaes i Ordet. Uoverensstemmelser i en Fortælling med andre Fortællinger kunne unægtelig frembyde haarde Knuder, uopløselige Modsigelser, naar den Fortællende giver sig ud for at kopiere en udvortes

[1)] *Eine Duplik*. 1778. Sämmtliche Schriften, 4ter Band. Berlin 1825. S. 95 flgd.

given Virkelighed; thi det er bogstavelig sandt, at een Engel er ikke to; at det, man kjøber før Sabbaten, kjøber man ikke efter Sabbaten; at Galilæa ikke er Jerusalem o. s. v. Men det er i Aanden og Ordet endnu mere afgjørende sandt, at i Forhold til en overvældende stor og mirakuløs Begivenhed maa hvert enkelt Vidne være saa stærkt *[17]* grebet, saa ganske opfyldt og inderlig bevæget af Begivenheden i dens Helhed, at Tilegnelsens menneskelige Side ogsaa vil lade sig tilsyne, saa at han i Gjengivelsen af Hovedpartierne og under en subjektiv Udmaling af de enkelte Træk uvilkaarlig kommer ind paa individualiserende Ændringer. Evangelisten er bevæget af Aanden og i Aanden af Virkeligheden; men han er ingen Fotograf, der kun vil give os en Kopi af en udvortes Gjenstand, saa lidt som han er en Skriverkarl, der mekanisk nedskriver, hvad Aanden mekanisk dikterer. Evangelisten er et Sandhedsvidne, forstaaer sig, ikke Sandhedsvidne i dogmatisk-bispelig-moderne Forstand — til en saadan Aandrighedens Høide kan han naturligvis ikke hæve sig — men han er dog virkelig et Sandhedsvidne; han vidner i Aanden om Virkelighed: Vidnesbyrdets Indhold i Ordet er Aandsvirkelighed.

IV.

Aandsvirkelighed er betegnende for et Standpunkt, hvorfra det bliver muligt at *gjennemføre Skilsmissen mellem den videnskabelige og den religiøse Opfattelse af den hellige Historie saa principielt, at der saavel om det Hele som om dets enkelte Dele kan danne sig to Slags Kritik: Videnskritik og Troeskritik.*

Blandt mange dels overfladiske, dels underfundige Vendinger, hvorunder de paa Viden Troende have søgt at afvise den strenge Modsætning mellem Religion og Videnskab, hører ogsaa den, at en religiøs Fortolkning af den hellige Skrift maa blive grundløs, vilkaarlig og almueagtig, naar den løsrives fra videnskabelig Forskning. Det *[18]* er, siger man, at kaste Skygge paa Kundskab og Lærdom, naar man bilder det menige Folk ind, at enfoldigt Troende kunne forstaae Evangeliet med det bare Hjerte uden Veiledning af virkelig Skriftklogskab. At lade Alt komme an paa en levende Tro og gaae ud fra den simple Paastand, at Mirakler ere Mirakler, at man enten maa antage dem alle eller forkaste dem alle, er en altfor bekvem Maade at slippe fra Vanskelighederne paa; kort: Theologien vil imponere Almenheden ved at paakalde Grundigheden. Vi maae hertil bemærke, at hoverende Basunstød i Grundighedens Trompet kun ere Nødsignaler, der Intet have med Aandsvirkelighed at gjøre. Vi ere saa lidt tilsinds at ville enten nedsætte Grundigheden eller smigre den selvkloge Tankeløshed, at vi tvertimod efter ringe Evne ere betænkte paa at komme de Oppustede tillivs og forfølge

Principløsheden til det Yderste, enten den forøvrigt stammer fra Skriftklogskab eller fra Selvklogskab eller maaske fra begge i Forening.

Det bliver med Rette fastholdt, at der maa gives en videnskabelig Fortolkning af den hellige Skrift ved Siden af den religiøse; men det skal atter og atter gjentages, at de to Fortolkninger tilhøre hver sin Erkjendelseskreds, at den ene ikke kan begrunde den anden, men at de vel kunne udøve en middelbar, indirekt Indflydelse paa hinanden[1)].

[19] Det er nu dette Forhold, vi skulle oplyse ved en kort Karakteristik af den til Viden og den til Troen svarende Kritik.

a) *Videnskritiken* karakteriserer sig ved Spaltning og Udstykning af det i Aandsvirkelighed sammensluttede Hele. Kjendsgjerningen falder udenfor Opfattelsen; Beretningen er Et og den virkelige Begivenhed et Andet: en Overensstemmelse er mulig, men — denne Tvivl er Kritikens Spore! — en Uoverensstemmelse er jo ogsaa mulig. Ved omhyggelig Sammenligning af enhver foreliggende Beretnings enkelte Træk med hverandre indbyrdes og med andre tilsvarende Beretninger, hvis saadanne gives, stræber Fortolkeren at komme den bagved liggende, ubekjendte Virkelighed saa nær som muligt. Kritikens Særkjende er, at Forskeren overalt gaaer uden om Aanden og bagved Ordet, for at lede efter Kjendsgjerningen, det udvortes Virkelige. Hvad er da virkelig skeet? Er Kristus virkelig blevet fristet af Djævelen? Er han virkelig blevet forklaret paa Bjerget? Har han virkelig vandret paa Havet? Mon han virkelig ved sit Ord har formaaet at stille Stormen? o. s. v. Nu gjælder det om Grundighed; jo grundigere den filologisk-kritiske Fortolker gaaer til Værks, desto tydeligere viser sig Kritikens Udbytte.

Udbyttet er, at Virkeligheden forsvinder i et mystisk Halvmørke; de naturlige Træk blive staaende, men de overnaturlige skimtes kun i »Sagn og Myther«[1)].

Fristelsen i Ørken har ingen Virkelighed, hverken for Djævlens eller for Kristi

[20] Vedkommende. »For Djævlens Vedkommende maa Fremgangsmaaden ved den hele vanskelige Kamp, det Platte i Ordnen og Indleden af Anfægtelserne synes ligesaa vanskeligt at forene med den Kløgt og beregnende Snedighed, der her dog skulde naae sit Høidepunkt, som, fra Jesu Side, Taaligheden i at fortsætte disse Forhandlinger, og af den onde Aand at lade sig føre fra Sted til Sted gjennem Prøvelsens forskjellige Stadier, vanskeligt forenes med Idealet af den sædelige Renhed, der strax maatte have

[1)] Det forudsættes naturligvis, at de Læsere, som ønske at sætte sig ind i den her udtalte Synsmaade, efter Tid og Leilighed gjøre sig bekjendte med de herhen hørende Skrifter: *Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv*, *Den gode Villie som Magt i Videnskaben*, *Religionsfilosofi*, Afhandlingen om *Aandsvirkelighed* (Tidsskriftets 10de Hefte, Oktober 1870).

[1)] Jvnfr. En Fortolkning af den hellige Historie (Tidsskr. 4de Hefte, April 1870).

draget sig ud af Berøring med det Urene«. (H. N. Clausen.)

»*Forklarelsen paa Bjerget*« *har ingen sand* Virkelighed; her er — trods den stærke Belysning — kun »et Taagebillede i mystisk Halvlys«. »De trende Øienvidner (Petrus, Jakobus og Johannes) vare betyngede af Søvn, de vidste ikke, hvad de talede, thi de vare forfærdede; da de ret kom til Besindelse og saae sig om, saae de Ingen uden Jesus alene». (H. N. Clausen.)

»*Vandringen paa Søen*« viser jo vistnok hen til en virkelig Sø og en virkelig Vandring, men det i Evangelierne betegnede Forhold mellem Sø og Vandring er neppe virkeligt. Den filologiske Kritik har »grundet Formodning om, at Episoden om Peder er en senere Tilsætning, der skyldes den græske Oversættelse eller Bearbeidelse af Matthæus-Evangeliet, en Formodning, som bestyrkes ved den hele Karakter af denne Fortælling, der minder om den udsmykkende og forstærkende Tendens i de apokryfiske Evangelier«. (H. N. Clausen.)

»*Stormens Stillen paa den galilæiske Sø*« har i den evangeliske Fremstilling i den Grad faaet sin Virkelighed forvreden, at Kjendsgjerningen selv er bleven vendt baglænds. Evangelisterne (Mtth., Mrk., Luk.) have nemlig i deres Enfoldighed antaget, *[21]* at det var Stormen, som Jesus truede, medens Kritiken maa finde, at det ikke er Stormen, men Disciplene, der faae en Revselse; thi det er langt rimeligere at antage, at Jesu truende Ord »har været henvendt til Disciplene end til Elementerne, til Veir og Vind«. (H. N. Clausen.)

Det er ikke blot et vist indskrænket Tal af enkelte, for den religiøse Bevidsthed maaske mindre væsenlige Undergjerninger, hvis Virkelighed paa denne Maade bliver opløst og omkalfatret, thi de store Frelsens Kjendsgjerninger, de Grundundere, paa hvilke den hele Aabenbaring hviler, friste samme Skæbne.

At en Kritik, der gaaer udenom Ordet og bagved Aanden, ikke kan anerkjende Kristi Undfangelse af Aanden, er en Selvfølge. Hvad skulde vel bevæge den til en saadan Anerkjendelse? Forevangeliets »fragmentariske Fortællinger« ere af tvivlsom Oprindelse; »en mythiserende Indklædning«, en »udsmykkende Indfatning«, er traadt »udfyldende og formende« til for at bøde paa »det Sparsomme og Vaklende« i de historiske Overleveringer. — Med Slutningen gaaer det akkurat som med Begyndelsen. Evangelierne om Kristi Opstandelse og Himmelfart ere ligesaa mythiserende, ligesaa fragmentariske, ligesaa udsmykkende som Evangelierne om hans Fødsel og Barndom. »De indbyrdes Afvigelser, med hvilke de fire evangeliske Beretninger om Opstandelsen gjennemkrydse hverandre«, virke i den Grad forstyrrende, at »der kun med stor Usikkerhed lader sig, ved den indbyrdes Sammenstilling, tilveiebringe en nogenlunde

sammenhængende Fortælling«. Endnu bedrøveligere gaaer det med Himmelfarten.
[22] At den bevidnes som et Grundfaktum, maa indrømmes; men hvori dette Grundfaktum egenlig har bestaaet, er trods Granskningens Grundighed ikke til at udgranske; at sige med rene Ord: Evangelisterne vide ingen Besked, og Fortolkerne ikke heller.

b) *Troeskritiken* er nu kjendelig paa, at den holder Kjendsgjerningerne fast i den evangeliske Opfattelse. Det er uimodsigelig vist, hvad Pastor Birkedal fremhæver, at det troende Hjerte ikke kan nøies med »Skyggegjerninger», men trænger til »virkelige, haandgribelige Kjendsgjerninger«; men hvorledes den høitærede Forf. er falden paa den Tanke, at jeg muligvis kun anseer Aandsvirkelighed for en Art Ide-Virkelighed og de aabenbarede Kjendsgjerninger for Skyggegjerninger, maa han selv forstaae, thi jeg forstaaer det ikke. Hvad jeg, ifølge Troeskritikens Princip, ufravigelig maa fastholde, er, at den Troende med al sin Trang til »haandgribelige Kjendsgjerninger« ikke tør gaae bagved Ordet og udenom Aanden; han maa ikke bilde sig ind, at han kan see Evangelisten over Skulderen og ved at kige som ud af et Vindue efter et Udvortes faae Øie paa en bedre, sikkrere og tilforladeligere Opfattelse af Virkeligheden end den, der er ham given i det evangeliske Ord.

Lad os nu see, hvorledes denne for Aandsvirkeligheden gjældende Hovedsætning kan anvendes. Pastor B. giver Sagen følgende Vending. »Hjertet siger: Herrens Jærtegn maae være virkelige. — Han maa virkelig have kunnet byde over Verdenskræfterne og ikke behøve at lade sig binde af Naturlovene — det er nødvendigt for min Tro; thi kunde han ikke gjøre disse Undere i Naturen, da kan jeg ikke troe paa ham selv som
[23] det største Jærtegn, som den, der er Naturens Herre, da kunde jeg heller ikke troe paa, at Han gjør det endnu større Under, trods min Natur og dens Love, der efter *deres* Nødvendighed maatte føre til Døden, at give mig sit Liv og lade mig med sig gaae over Dødshavet, saa jeg ikke gaaer tilbunds deri. Det har jeg paa *Følelsen*: kunde han ikke bringe Naturen der udenfor til at lystre, da kunde han heller ikke bringe min endnu mere oprørske Natur til at underlægge sig Ham«. Dette er i Troens Navn baade vist og sandt i alle Maader. Men dersom nu Pastor B. mener, at han »paa Følelsen« kan have en sikker Viden om, at Kristus virkelig har vandret paa Havet, at han ved sit Almagtsord virkelig har stillet Stormen o. s. v., da beder jeg ham betænke, om han ikke her har tilladt sig en forhastet Slutning. Saalænge han i al Almindelighed taler om, hvad Frelseren maa have *kunnet* for at kunne være Frelser, giver jeg ham ubetinget Ret; thi han taler om en Mulighed; det er en sand Troeslogik, hvoraf han giver et Udkast. Men, naar han gaaer i det Enkelte og vil »paa Følelsen« afgjøre, hvilke Undergjerninger, Frelseren *virkelig* har gjort, kan jeg ikke give ham Ret, thi fra

Mulighed til Virkelighed, fra det Logiske til det Antilogiske, er der et Spring.

Har Kristus virkelig vandret paa Havet? Det er der intet Menneske, troende saalidt som ikke-troende, der veed det, thi om Sligt gives der ingen Viden. Det er jo muligt, at Kristus ikke har gjort det, skjøndt han vel har kunnet gjøre det. Sæt, at han ikke har vandret paa Havet, men derimod virkelig stillet Stormen, er han saa ikke Frelseren? Det er vist, at den Samme, der har kunnet opvække Lazarus i Bethanien[1)], maa ogsaa *[24]* have kunnet opvække Enkens Søn i Nain; sæt, at Kristus ikke har opvakt Enkens *[25]* Søn, men derimod Lazarus eller omvendt: Enkens Søn, men ikke Lazarus, er han saa ikke Frelseren? Det er en mislig Sag at ville i Tillid til Følelsen indlade sig med den ræsonnerende Forstand om Virkeligheden og den virkelige Beskaffenhed af de enkelte Mirakler i deres Enkelthed.

Det, som vistnok, naar vi see nærmere til, er Pastor Birkedals Mening, er dette, at der i Tillid til Evangelisternes Troværdighed ud fra Følelsesindtrykket af det Hele kan dømmes sikkert om det Enkelte. I Vandringen paa Søen, i Herredømmet over Stormen, i Opvækkelsen af Lazarus, i alle enkelte Mirakler, Optrin og Livsbilleder gjenkjende vi overalt i alle Evangelierne den samme Kristusskikkelse, den samme

[1)] Pastor Møller lægger særlig Vægt paa Miraklet med Lazari Opvækkelse, og forudsætter med Grund, at dette Mirakel efter min Synsmaade maa have „fuld Virkelighed“. Ja, det maa have fuld Virkelighed! Dets Virkelighed er for alle Troende bekræftet ved saa stærke Vidnesbyrd, som det vel er tænkeligt. Men at det i denne Henseende skulde have noget særeget Fortrin fremfor saa mange andre Jesu Mirakler, kan jeg ikke indrømme. Ordene: „stinker allerede“, kunde jo af Tvivlere let opfattes som en blot Formodning af Martha, støttet paa, at Lazarus allerede havde „ligget fire Dage“ i Graven. Dertil kommer, at Nogle blandt de Tilstedeværende jo gik hen og gav de Yppersteпræster en Underretning, som var af den Beskaffenhed, at Raadet derefter besluttede, at Jesus skulde døe. Men at ville true en Mand med Døden, som vitterlig for Alles, ogsaa for de vantroe Tilskueres, Øine har formaaet at kalde et allerede stinkende Lig tillive, er ikke blot Tegn paa Vantro, men umiskjendeligt Tegn paa en til Daarekisten kvalificeret Afsindighed. Man betænke dog, hvilket Indtryk, en saadan Gjerning maatte gjøre, naar den, vel at mærke, var paa udvortes fysisk Maade bleven en hel Forsamling vitterlig; alene Efterretningen derom maatte jo slaae det mest forstokkede Synedrium med Rædsel. Efter min Synsmaade — det er et Punkt, jeg ret vil anbefale til troende Mænds alvorlige Eftertanke — kan intet Mirakel i Jesu Liv være skeet paa en saa fysisk iøinefaldende Maade og under saa udvortes overskuelige Omstændigheder, at ingen sadducæisk Tvivler skulde fundet Udvei til en naturlig Forklaring. At gjøre et Mirakel saa aabenlyst og paa en saadan Maade, at der kun behøves Øine og Øren, Sands og Forstand, men ingen Tro, for at forvisse sig om dets Gyldighed som Mirakel, er at ophæve Miraklets religiøse Betydning. Det var netop en saadan Misbrug af det Hellige, Djævlen vilde fremkalde, da han foreslog Kristus at styrte sig ned fra Templets Tinde — et Experiment i det udvortes Virkelige, vistnok til Overraskelse og Forbauselse for et jerusalemsk Publikum.

Den negative Kritik har ofte gjentaget den Indvending, at saa mange og saa store Undergjerninger som de, om hvilke Evangelisterne fortælle, umulig kunne være virkelig skete, uden at Herodes og Pilatus og Keiseren i Rom maatte have hørt derom og ladet Sagen juridisk undersøge. Denne Indvending falder til Jorden, naar vi erindre, hvad det egenlig vil sige, at Miraklets Virkelighed kun er til for Troende. — Grundene for denne min Synsmaade har jeg med særligt Hensyn paa Lazari Opvækkelse udførligere fremsat i Efterskriften til »Forelæsningerne over Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv i Nutiden«.

hjælperige Haand, den samme Kjærlighedens Almagt: »det er Frelseren selv, det ligner ham, Sligt har han gjort, saaledes seer han ud«. Den umiddelbare Følelse af Kjendsgjerningernes Virkelighed falder i alle Punkter sammen med en tilsvarende Forvisning om, at Evangelisternes Opfattelse af denne Virkelighed er ubedragelig sand; men naar Virkeligheden ikke kan falde udenfor den evangeliske Opfattelse, altsaa ikke udenfor Aanden, saa er det jo dog uimodsigeligt, at den fra Først til Sidst maa bestemmes som Aandsvirkelighed.

Troeskritiken kan indrømme Ændringer, kronologiske Omsætninger, Udvidelser, Forkortelser, ja ydre Uoverensstemmelser i Fremstillingen af det Enkelte; men i disse
[26] Omskrivninger er der ikke Spor af Forvanskning, ikke i fjerneste Maade Antydning af nogensomhelst Misforstaaelse, der kan vække Tvivl om Opfattelsens Gyldighed. Sandhedskriteriet er, at hvert enkelt Livsbillede øiensynlig svarer til det hele Grundbillede: er det Enkelte falsk, saa er det Hele falsk; er det Hele sandt, saa er det Enkelte sandt, og dermed Punktum.

c) *Vexelforhold af Videnskritik og Troeskritik.* Videnskritikens Fremgangsmaade er korrekt, forsaavidt den lægger an paa en Tilnærmelse til objektiv Vished i objektiv Viden; men den gjør en latterlig Figur ved at tee sig, som om dens Tvivl og Uvished skulde kunne gjøre den Troende uvis eller bevirke nogensomhelst væsenlig Forandring i Troen. Lad det kun fra den objektive Videns Synspunkt være uvist, hvorledes det virkelig er gaaet til med Vandringen paa Havet; lad der i Grammatikens Navn være »grundet Formodning om», at »Episoden om Peder er en senere Tilsætning, der skyldes den græske Oversættelse eller Bearbeidelse af Matthæus-Evangeliet«; har denne »grundede Formodning« saa mindste Indflydelse paa Troen? Ja, hvis der forelaa et uigjendriveligt Bevis for, at Begivenheden ikke er virkelig eller dog ikke saaledes virkelig, som den er fremstillet, det var en anden Sag; saa vilde den Troende, efter hvad ovenfor er sagt om Mulighed og Virkelighed, her i dette enkelte Tilfælde ændre sin Forestilling om et udvortes Virkeligt. Men kunde en saadan Ændring da i mindste Maade rokke hans Tillid til Evangelistens Opfattelse af den virkelige Kristus? Minder hvert Træk i Billedet ikke om Frelseren som han er? Har ikke »Episoden om Peder«
[27] noget i religiøs Forstand saa Gribende, at hver troende Sjæl maa føle sig bevæget deraf? Sandelig, hvis Kristus ikke har gjort, hvad der fortælles om ham i dette Evangelium, saa *kunde* han have gjort det, thi — for at tale Sammenligningens Sprog — hans øvrige Gjerninger i de øvrige Evangelier svare dertil. Altsaa, i værste Tilfælde, vilde Kristusbilledet i det Hele forblive uforandret. Men har Videnskritiken nu Vished om, at Begivenheden ikke kan være virkelig? Ingenlunde. Men den har jo dog »en grundet

Formodning«. Ja, en Formodning, den har faaet »grundet« ved at gaae uden om Aanden og bagved Ordet. Skulde en saadan Formodning kunne rokke Troen?

Forhandlingen mellem de to Slags Kritik vil uophørlig dreie sig om Forholdet mellem Aand og Virkelighed. Videnskritiken stræber fra Beretningen udad mod de overnaturlige Kjendsgjerninger og naaer det Modsatte af hvad den søger. Den vil gribe det Overnaturlige udenfor Aanden og ender med en stykkevis Opløsning af alt Overnaturligt. Den evangeliske Hovedbygning synker i Grus, og de Virkelighedsstumper, der blive tilbage i al Naturlighed, ere uden Betydning for Troen. Saa maa dette da være en Spore for Troeskritiken til at gaae den omvendte Vei. Ud fra andre Forudsætninger, med en anden Psykologi, et andet Blik for Virkelighed og en anden Maalestok for Mulighed, vil Troeskritiken stille sig to Opgaver: 1) at tilegne sig de videnskabelige Oplysninger, hvor de i Sandhed ere paa deres Plads og kunne gjælde for virkelige Oplysninger, og derhos 2) at mærke sig og blotte de Synspunkter, hvorfra Forstandsvildfarelserne udgaae, Synspunkter, som, hvor fint end Traadene ere spundne i det objektivt kritiske Væv, dog alle ere kjendelige paa en af Viden halvveret Tro *[28]* og en i Troen forvrænget Viden. Til Fornuften i Videnskaben svarer Naturvirkelighed; men til Aabenbaringens Aand svarer Aandsvirkelighed.

V.

Aandsvirkelighed er en Sammenslutning af Extremer, hvis Midte afgiver Mulighed, ikke blot for et Forlig mellem Tro og Viden, men *ogsaa for en Adskillelse af Tro og Mening.*

Aabenbaringsvirkelighed, enten vi see paa Kjendsgjerningen eller paa Opfattelsen, er Aandsvirkelighed; men hermed er Synspunktet for Naturvirkeligheden ingenlunde udelukket. Dette Synspunkt vil da ogsaa i den hellige Historie gjøre sin Ret gjældende. Om Skabelsen, Paradiset, Syndefaldet og Verdens Undergang er Videnskritiken berettiget til at hævde Naturvirkeligheden en Betydning, som den ikke har erholdt i den bibelske Fremstilling. Idet Virkelighed staaer imod Virkelighed (Naturvirkeligheden mod den i Aabenbaringsordet fremstillede), beholder Viden sin Ret lige over for Troen; men den herved fremkomne Strid udlignes i den Erkjendelse, at Dualismen er sat af Aanden selv. Den samme almægtige Guds Aand, der har skabt Verden, har ogsaa meddelt Ordet om Verdens Skabelse. At Guds ubetinget frie Villie er denne Verdens Aarsag, er den Sandhed, som Aanden ved sit Aabenbaringsord vil indprænte Menneskeslægten paa en for Alle fattelig, anskuelig Maade; Verdenskræfternes uendelige Vexelvirkning, Lovenes Væsen og Naturtingenes Sammenhæng skulde derimod ikke være Gjenstand for Aabenbaring; de herhen hørende Undersøgelser ere Fornuften *[29]*

og Videnskaben overladte. Videnskritiken har altsaa Ret, naar den gjør opmærksom paa, at Skabelsen i sex Dage ikke stemmer med den Naturudviklingens Gang, som i Virkeligheden lader sig paavise. Men den har Uret, naar den søger Grunden til Uoverensstemmelsen deri, at den Aand, som taler igjennem Skabelseshistorien, ikke har været inde i den nyere Fysik og desaarsag viist sig uvidende om Tingenes virkelige Sammenhæng. Troeskritiken har Ret, naar den gaaer ud fra den Forudsætning, at den Aand, der udtaler sig i Ordet om Skabelsen, er den almægtige, alvidende Aand, den Faderens Kraft, der har frembragt Himlen og Jorden; men den har Uret, naar den ved at laane lidt fra Naturvidenskaben og konstle med det aabenbarede Ord vil have Skabelseshistorien tillæmpet efter Astronomien[1)]. Det er den theologiske Forplumring, den indbildte Enhed af Tro og Viden, der danner Udgangspunktet for begge Vildfarelser.

Paa Aabenbaringens Trin er den Aandens Virksomhed, hvorved Ordet i Skabelseshistorien blev meddelt, en ligesaa guddommelig Akt som den, hvorved Verden blev skabt. Extremerne betyde, at Skaberakten i sig selv er Mennesket ubegribelig, at derfor Aanden ved Ordet maa oplyse de Troende, maa komme deres Fatteevne og religiøse Trang imøde. Den Gud, der har aabenbaret sin Almagt i Naturen, har ogsaa aabenbaret sin Villie i Ordet: Aabenbaringen selv er Extremernes Midte.

Som det forholder sig med Skabelseshistorien, saaledes forholder det sig med
[30] ethvert Afsnit i den hellige Historie, hvor den i den fysiske Verdensorden udtalte Virkelighed staaer i Modsætning til det aabenbarede Ord: her er en væsenlig Modsætning, men ingen virkelig Strid. Ved Opfattelsen og Bedømmelsen af den til Extremerne svarende Midte aabner sig nu en Mulighed for Adskillelsen mellem *Tro og Mening*, en Adskillelse, der hidtil desværre kun alt for meget, for ikke at sige ganske, er bleven overseet i Religionslæren.

Troen paa Ordet i Skabelseshistorien er og maa være den samme, uforanderlig den samme, enten den Troende forøvrigt hører til de Vidende eller de Ikke-Vidende. Men den individuelle Opfattelse af Fremstillingens Enkeltheder er ikke den samme. Den Ikke-Vidende tager umiddelbart Alt efter Bogstaven uden Anelse om, at her enten skal eller kan tænkes paa nogen Adskillelse mellem Naturvirkelighed i de ydre Kjendsgjerninger og Aandsvirkelighed i Ordet. Den Vidende derimod har gjort sig Modsætningen klar; men han har ogsaa gjort sig det klart, at der i den bibelske Fremstilling, enfoldig forstaaet, ikke er Tøddel eller Bogstav, der i nogen Maade kan svække Troen paa Ordets Guddommelighed. Saa have de da begge, den Vidende og

[1)] Jevnf, Religionsfilosofien S. 151—66.

den Ikke-Vidende, samme Tro, men det er langt fra, at de have samme Mening.

Den kategoriske Forskjel mellem Tro og Mening er let at paavise. Vi vælge, for at tage endnu et Par Exempler med, Paradiset og Syndefaldet.

Der er nu ført saa megen ørkesløs Strid om den geografiske Beliggenhed af Paradis, Beskaffenheden af Kundskabstræet og den diaboliske Slange, at det vel snart kunde være nok. De endeløse Kjævlerier falde bort, naar man besinder sig paa Forskjellen *[31]* mellem Tro og Mening. At være enige i Troen det er: at være enige i den religiøse Tilegnelse af Ordet, det er: at være fuldstændig enige i Opfattelsen af det medskabte Gudsbillede, Uskyldighedsidealet, Fristelsen, Faldet, Skylden og Straffen, en Opfattelse, der kan og maa nøiagtig bestemmes ved Fortællingens enkelte Træk og Ledføining. Det er den religiøse Psykologis første afgjørende Forudsætninger, hvorom det gjælder. Er der Enighed i dette Stykke, saa er der Enighed i Troen. Hvad ydre Virkelighed der kan tillægges Træerne, og hvorledes Slangen har seet ud, derom kunne Meningerne være delte. De individuelle Forestillinger, der ledsage Indtrykket af det Hele, ere i den Grad betingede af de Enkeltes Følelse, Fantasi og Dannelsestrin, at den Ene ikke tør paanøde den anden sine Meninger.

Hvor vigtigt det er overalt paa de religiøse Anskuelsers Omraade at gjøre grundig Forskjel mellem Tro og Mening, vil da ogsaa være indlysende af den mangeaarige Polemik for og imod det Grundtvigske Syn paa Troesbekjendelsens Oprindelse og dens Forhold til Daabsordet, der gaaer som den røde Traad igjennem vor nyeste Kirkehistorie. »Livsnerven i den Grundtvigske Anskuelse« maa, fra mit Udgangspunkt, udtrykkelig søges deri, »at Troen paa Troesbekjendelsen i Principet falder sammen med Troen paa dens Oprindelse fra Troens Gjenstand, altsaa med Troen paa den i Bekjendelsens Ord personlig nærværende Kristus. (Religionsfil. S. 72). Hvilke særlige Forestillinger »Grundtvigianere« og »Anti-Grundtvigianere« end ville sætte i Omløb angaaende det udvortes Virkelige i den Art og Maade, paa hvilken Kristus i sit »Kjøds *[32]* Dage« skal have meddelt eller ikke meddelt Apostlene Troesbekjendelsens Ordlyd, saa maa jeg dog gjentage mit Enfoldige: det er der intet Menneske paa Jorden, der veed; thi om Sligt gives der ingen objektiv Viden. Saa bliver det da Opgaven at undersøge, hvad der i denne Sag har afgjørende Betydning for Troen, og hvad der kan betragtes som Meninger og være enten rimelige eller urimelige Gjætninger. At Grundtvig ikke har overseet Forskjellen mellem Tro og Mening, sees blandt Andet af følgende Udtalelse: »Vi, som kalde os Kristi Sendebud, og som jo skal meddele Menigheden al den Oplysning i Troen, som Aanden ved Skriften eller paa anden Maade skænker os, maae vel vogte os for at gjøre vore Oplysninger enten om Troesbekjendelsen i det

Hele eller om dens enkelte Led og Dele til Troesartikler«[1)].

Hvilke Bestemmelser lade sig nu fastsætte som hørende til Troen? Det kan jo kun være saadanne, som uimodsigelig høre til Troens Grund og afgive de første ufravigelige Betingelser for Troeslivet.

Daabsordet er et Sakramentord. Troen paa Sakramentordet indeslutter den Forudsætning, at der ikke blot døbes efter Kristi Befaling, men at Daabsakten selv i Aanden ved Ordet er en Kristushandling[2)]. Ordene: Jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands, maa da opfattes som Kristi Ord, Ord »af Herrens egen Mund« til den, som lader sig døbe. Men den, der siger: »Jeg døber dig«.... maa jo være den
[33] samme som den, der forud har stillet Daabens Vilkaar og modtaget Løftet om disse Vilkaars Opfyldelse gjennem en oprigtig og frivillig Besvarelse af Spørgsmaalene: »Forsager du....? Troer du....? Troer du....? Troer du....? At lægge Kristus slige Ord i Munden, og dog hemmelig nære den Biforestilling, at de egenlig ikke ere hans egne Ord, men Ord af anden Oprindelse, Ord, som med en vis velmenende Vilkaarlighed tillægges ham, for at give Handlingen større Høitidelighed, hvad er det? Det er at nedsætte Sakramentet til en Ceremoni, det er at udhule Grundordet og begynde Troeslivet med en Selvmodsigelse i Troen.

Opfattelsen af Sakramentet som en Kristushandling i Menigheden fremgaaer med uafviselig Følgestrenghed af Troens Princip, og Pastor C. Møller træffer nøiagtig min Synsmaade, idet han minder om, at Intet lader sig fastsætte om Troen uden det, som kan udledes af Princip et.

Men nu har Troesbekjendelsens guddommelige Grundord jo ogsaa en menneskelig Side. Om Sætningerne i de tre apostoliske Artikler kan der, hvad Overleveringsmaade, Oversættelsesudtryk o. desl. angaaer, naturligvis anstilles filologiske og historisk-kritiske Undersøgelser, og der kan igjen herom danne sig forskjellige Meninger. Hvorvidt disse Meninger virkelig ere Troen underordnede, vil da afhænge af, hvorvidt der fra alle Sider sigtes paa det Oprindelige. I den aarvaagne og vedholdende Anstrengelse for at sikkre og bevare Troesbekjendelsens Form i alle enkelte Led og Udtryk svarende til det oprindelige Troesord, det skabende Livets Ord, »Ordet af Herrens egen Mund«, skulle vi da ikke see en ensidig Ivren for en Partisag, men en oprigtig Kjærlighed til Sandhed.

[34] At gjøre Troesbekjendelsen til et Slags ufuldstændigt Kompendium af en »kristelig Dogmatik« og tage Indholdet saa almindeligt, at man omtrent efter Smag og Behag

[1)] Den kristelige Børnelærdom 1868. S. 45.
[2)] Jevnf. Religionsfilosofien S. 508—514.

kan forandre Led og Udtryk, er at gaae til en Yderlighed; at ville ved en splinterny Aabenbaring sikkre sig en bogstavelig Gjengivelse af den sproglige Form, og den udvortes Maade, paa hvilken Grundordet oprindelig er meddelt, er at gaae til en modsat Yderlighed. I det første Extrem gaaer man udenom Ordet for at gribe Aanden; i det sidste Extrem gaaer man videre end Aanden for at afstive Ordet. Sandheden er Extremernes Midte, er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

VI.

Aandsvirkelighed, Sandhedsmærket for Troesbekjendelsen og den hellige Skrift, gjør den historiske Troværdighed absolut afhængig af den religiøse og giver Troeskritiken Maalestok til Adskillelse af Aabenbaring og Mythologi.

Saa stor end Afstanden er mellem det syttende Aarhundredes skriftdogmatiske Aabenbaringslære og Nutidens bibelkritiske Mythologi, saa er der dog een Grundsætning, der er fælles for begge.

»Enhver indre, af Tilegnelsen betinget Forandring, som en udvortes Begivenhed undergaaer i den Fortællendes Fremstilling, *er en Forvanskning* af dens Virkelighed«; dette er den øverste Præmis, den logiske Oversætning, hvorefter den orthodoxe Apologetik og den negative Kritik have formuleret hver sin Slutning. — »De hellige Skribenter have ikke ladet Begivenhederne undergaae nogensomhelst Ændring; *ergo*: *[35]* er den hellige Historie i alle Punkter og Dele en med sig selv ordret overensstemmende, udvortes virkelig Historie«. Saaledes slutter Orthodoxien. — »De bibelske Forfattere have i enhver Fremstilling af det Overnaturlige ladet Begivenheden undergaae en, om end ubevidst, saa dog væsenlig Forvandling; *ergo*: er den hele saakaldte hellige Historie en i alt Væsenligt forvansket, uvirkelig Historie«. Saaledes slutter den negative Kritik. Mæglingstheologien mægler og mægler, men uden Holdning, uden Princip.

Er da virkelig enhver ved troende Tilegnelse foregaaet Forandring, som en overnaturlig Begivenhed kan undergaae, en Forvanskning? Dette for Bibelens Troværdighed afgjørende Grundspørgsmaal, maa besvares med Ja eller Nei.

Besvares Spørgsmaalet med Ja, saa er Bibelordet mythisk, og den opløsende Videnskritik faaer i Hovedsagen Ret. »Muligheden til Mythe bliver til Sandsynlighed, naar det Vidunderlige i Fortællingerne, de uopløselige, kun ved den konstigste Harmonistik forklarlige Modsigelser mellem de enkelte Evangelister, de mangehaande kronologiske Vanskeligheder, der ikke lade sig bringe i Overensstemmelse med samtidige Profanskribenter, blive tagne med i Betragtning. Ei heller er det tilstrækkeligt, som man hidtil brugte, at udligne alle disse Modsigelser derved, at een Evangelist

prisgives, en anden begunstiges, saa at Matthæus bliver bragt som Offer for Lukas, og denne, naar det fordres, atter for Johannes. Dette er blot at maale med ulige Maal og Vægt. Det viser sig tilmed ved en upartisk Betragtning af de forskjellige historiske
[36] Fremstillinger, at alle Evangelister i lige Grad maae underkjendes, at den enes Vidnesbyrd er ligesaa meget, eller rettere sagt, ligesaa lidet værd som den andens. Her føres en bellum omnium contra omnes, og ingensteds formaae vi at vinde fast historisk Grund«[1)].

Besvares Spørgsmaalet med Nei, da træder Bibelordet paany i Kraft som Aabenbaringsord; Troeslæren har ved dette Nei gjort sig fri for Opløsningskritikens og den mythiske Fortolknings Indsigelser og Paahæng. Det ligger, som ovenfor viist, i Sagens Natur, at Under og Tro maae i Opfattelse og Fremstilling være uadskillelige; den Forvandling, Opfattelsen har medført, er en Forvandling i Aanden. Forvandlingen er kun da en Forvanskning, naar Aanden er falsk. Den mythiske Aand, der sætter det Uvirkelige som virkeligt, er falsk Aand. Men Aabenbaringens Aand er Sandhedens Aand, fordi den i dybeste Forstand er Virkelighedens Aand.

At der, hvad det Udvortes og Enkelte angaaer, kan gives Feiltagelser, som ikke i fjerneste Maade forvanske Troesindholdet, vil kun en aandløs, bogstavbunden Supranaturalisme kunne nægte. Der kan da ogsaa fra Evangelietroens Synspunkt gjøres principiel Forskjel mellem Sagn, sagnagtige Træk, og Myther. Hvorledes der kunde »komme Sagn ud iblandt Brødrene«, og det endog Sagn, der vare foranledigede ved uskyldig Misforstaaelse af Jesu Ord, sees af John. 21, 23. Men slige Sagn indblande ikke noget fra Aabenbaringstanken afvigende, mod dens Væsen stridende Element, forvanske ikke Virkelighedsprincipet og ere følgelig ikke Myther. I Matth. 27, 51
[37] fortælles, at, da Jesus »udgav Aanden paa Korset, da skjalv Jorden og Klipperne revnede, og Gravene oplodes, og mange af de hensovede Helliges Legemer opstode, og de gik ud af Gravene efter hans Opstandelse, og kom ind i den hellige Stad og aabenbaredes for Mange». Dette kan, om man endelig vil, opfattes som et Sagn, men det kan paa ingen Maade betragtes som en Mythe. Er Opstandelsen af de Jerusalemske Døde en Mythe, saa er Aabenbaringsprincipet fornægtet, saa er Lazari Opvækkelse og Kristi Opstandelse ogsaa Myther, thi det Ene gaaer frem af det samme Princip som det Andet[1)].

Det er en let Sag at faae de bibelske Fortællinger til at gjælde for fuld Virkelighed,

[1)] K. Schwarz. Den nyeste Theologies Historie i kort Fremstilling (oversat efter Originalens tredie Oplag. Kjøbenhavn 1869). S. 94.

[1)] At Forholdet dog ikke kan vendes om, saa at Kristi Opstandelse blev et Sagn, og kun Opstandelsen af de hensovede Helliges Legemer en Virkelighed, forstaaes af sig selv.

naar det Hele er gjort med, at man uden videre tager Alt efter Bogstaven, støtter sig til blind Autoritet og sætter Paastande istedenfor Grunde. Hvad er lettere end at sige: »Det staaer i Bibelen, det er historisk, og *derfor* skulle vi troe det; dersom vi ikke forud havde uigjendrivelige Beviser for at den hellige Skrift er punktligere end noget juridisk Dokument, saa havde vor Tro intet sikkert Grundlag; men det staaer skrevet, *det staaer skrevet, det staaer bogstavelig skrevet*! — Ved at aabne Modsigelsens Dør og lyse den skriftjuridiske Paastaaelighed ned ad Trappen har Videnskritiken, menneskelig talt, gjort Bibelordet en sand Tjeneste.

Der er Virkelighed nok, »fuld Virkelighed« i de aabenbarede Kjendsgjerninger; den hellige Historie er som et rigt dækket Bord: træder ind, thi Alt er beredt. Men det saaledes Beredte kommer kun dem tilgode, som værdigen forstaae at nyde. At *[38]* erklære de overnaturlige Næringsmidler for Skueretter, fordi man, ved at indaande Gift, har mistet Fordøielsen, er tragisk letfærdigt, frivolt. At sætte sig til Bords og fylde sine dogmatiske Lommer med udvortes Stof, som man agter at proppe i Andre, men ikke selv kan fordøie, er en plump Misbrug af det Hellige. Aabenbaringens Virkelighed er kun Virkelighed for dem, som i Hjertets Enfoldighed have Tilegnelsens Trang og i Troens Forstand Tilegnelsens Gave. Af anden Virkelighed kan man efter Omstændighederne snart faae for Lidt, snart igjen for Meget, desværre alt for Meget; men af Aabenbaringens Virkelighed kan man i Troen altid være vis paa hverken at faae for Lidt eller for Meget; thi Tilegnelsen er Maalet, og Tilegnelsen betinges af Trangen. Aabenbaringsvirkelighed er i det Udvortes som i det Indvortes Aandsvirkelighed, en Virkelighed, som paa Tilegnelsens og Selvforstaaelsens Vilkaar fra første Begyndelse af har været, er og i al Evighed vil være Virkelighed for Aanden.

R. *Nielsen.*